

REKLAM
LARINIZ
IÇIN

"BASIN İLÂN KURUMU"

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1

İstanbul

Telefon : 22 43 84 - 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

SUBELER

DIŞ MUHABİRLER

İstanbul	A.B.D.	İsveç
Ankara	Almanya (Federal)	İsviçre
İzmir	Almanya	İtalya
Adana	Avusturya	Japonya
Bursa	Avustralya	Lübnan
Diyarbakır	Belçika	Macaristan
Erzurum	Buğaristan	Norveç
Eskişehir	Çekoslovakya	Pakistan
Konya	Danimarka	Polonya
Zonguldak	Fransa	Portekiz
	Hollanda	Romanya
	İngiltere	Yugoslavya
	İspanya	Yunanistan
	İsrail	

(Basın: 22890 - 11)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

ŞUBAT 1964

İÇİNDEKİLER :

Türklerde Ad Verme	H. KOŞAY — M. Ş. ÜLKÜTAŞIR
Giyim Eşyalarının Hikâyeleri (III)	A. Seyfettin ŞİMŞEK
Gezi Notları: Poçitelj ve Stolac'ta	İhsan HINÇER
Olaylar: Türk — Macar Münasebetleri Sergisi	Bora HINÇER
Gölpazarı'nda Doğumla İlgili Gelenekler	Muzaffer BATUR
Ankara Dolaylarında Bilmeceler	Osman SAYGI
Naldöken Tahtacıları'nda Kadın Giyimi (VIII)	Rıza YETİŞEN
Tonya'da Bazı Bağlama (Sihir, Büyü, Sır)	Fikret KARADENİZ
Ağıtlar Hakkında ve Bir Ağıt	İhsan ŞİMŞEK
Tekke Şairi Fuzûlî	Cahit ÖZTELLİ
Aşık Şenlik'in Şiirleri (Son)	İsmail AŞIKOĞLU
Eski İstanbul Evlerinde Isıtma	Münevver ALP
Bilmeceli Konya Fıkraları	Selçuk ES

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 175

KURUŞ : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

REKLAM
LARINIZ
İÇİN

"BASIN İLÂN KURUMU"

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 22 43 84 - 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

SUBELER	DİŞ MUHABİRLER	
İstanbul	A.B.D.	İsviçre
Ankara	Almanya (Federal)	İsviçre
İzmir	Almanya	İtalya
Adana	Avusturya	Japonya
Bursa	Avustralya	Lübnan
Diyarbakır	Belçika	Macaristan
Erzurum	Bulgaristan	Norveç
Eskişehir	Çekoslovakya	Pakistan
Konya	Danimarka	Polonya
Zonguldak	Fransa	Portekiz
	Hollanda	Romanya
	İngiltere	Yugoslavya
	İspanya	Yunanistan
	İsrail	

(Basın: 22390 - 11)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

SUBAT 1964

İÇİNDEKİLER :

Türklerde Ad Verme	H. KOŞAY — M. Ş. ÜLKÜTAŞIR
Giyim Eşyalarının Hikâyeleri (III)	A. Seyfettin ŞİMŞEK
Gezi Notları: Poçitelj ve Stolaç'ta	Ihsan HINÇER
Olaylar: Türk — Macar Münasebetleri Sergisi	Bora HINÇER
Gölpazarı'nda Doğumla İlgili Gelenekler	Muzaffer BATUR
Ankara Dolaylarında Bilmeceler	Osman SAYGI
Naldöken Tahtacıları'nda Kadın Giyimi (VIII)	Rıza YETİŞEN
Tonya'da Bazı Bağlama (Sihir, Büyü, Sır)	Fikret KARADENİZ
Ağaçlar Hakkında ve Bir Ağaç	Ihsan ŞİMŞEK
Tekke Şairi Fuzûlî	Cahit ÖZTELLİ
Aşık Şenlik'in Şiirleri (Son)	İsmail AŞIKOĞLU
Eski İstanbul Evlerinde Isıtma	Münevver ALP
Bilmeceli Konya Fıkraları	Selçuk ES

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 175

KURUŞ : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Yeni yıl
size şans
ve servet
getirecek

1964
yılında

6

APARTMAN DAİRESİ

Avrca çeşitli Para ikramiyeleri

750 000 TL.

45 000 000 TL. sermaye 32 şube

ANADOLU BANKASI

(Feza Reklâm: 19 — 12)

100 de 100 SAFTIR

(Faal: 440 — 13)

ANADOLU İHTİLALİ

Yazan-
Sabahattin SELEK

Millî Mücadelenin dayandığı gerçek nedenleri, günümüzün koşullarına bağliyerek inceleyen bu kitabı her devrimci mutlaka okumalıdır.

320 Sayfa, 10 T.L.

Dağıtım yeri:
BATES

(Folklor: 14)

12 3 Mart 1966

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ: İHSAN HİNÇER

No. 175

ŞUBAT 1964

YIL: 15 — CİLT: 8

TÜRKLERDE AD VERME VE TÜRK ADLARI (*)

Yazarlar : Hamit Z. Koşay — M. Şakir ÜLKÜTAŞIR

Türklerin âdet ve itikatları üzerine yazılmış olan kitaplar, ad verme gelenekleri hakkında pek az bilgileri ihtiva eder. Bu hususta İslâmdan önceki devirler için olduğu kadar, İslâmdan sonraki devirler için de başlıca kaynaklar, yazılı ve sözlü, halk hikâyeleri, destanları ve şaman duaları ile Altay, Yakut, Kazak - Kırgız ve Batı Türklerine ait yapılmış olan Etnografik - folklorik tetkiklerdir. Alelümum Türklerde ad verme âdetlerine dair yukarıda saydığımız kaynaklarda ve bu arada Tarih'lerde mevcut bilgileri şöyle sıralayabiliriz. Burada şu ciheti önceden kaydedelim ki, bu geleneklerin menşei, bağlantı noktası Orta Asya'dadır.

Türk destanlarının en eskisi olan Oğuznâme'de, Oğuz Han'ın kendi adını bizzat aldığı yazılıdır. Oğuznâme'ye göre, Oğuz Han daha beşikte iken konuşmuştur. Kara Han, oğlu Oğuz bir yaşına girince, Oğuz Beylerine bir ziyafet vererek "Oğlum bir yaşına girdi, ne ad koyacaksınız?" dedi.

(*) Dr. H. Z. Koşay ile M. Ş. Ülkütaşır bu adla müşterek bir eser hazırlamışlardır. Türklerde ad verme geleneğine dair etraflı bilgileri ve binden fazla seçme öz Türkçe adı, mânâları ile beraber, ihtiva eden bu eserin "Giriş" kısmının sayın okurlarımıza sunuyoruz.

Ziyafette bulunan Beyler, çocukta gördükleri fevkalâde hal ve istidada göre bir ad vermek istediler. Halbuki çocuk dile gelecek "Benim adım Oğuz'dur" dedi. Ziyafette bulunan herkes onun bu haline hayran kalıp: "Mademki, bu çocuk kendi adını kendisi koydu, ona bundan güzel ad olmaz" dediler ve onu "Oğuz" adı ile tanıdılar.

Oğuznâme'nin türlü parçalarını kapsayan, birçok Türk geleneklerini hikâyelerinde yaşatan "Dede Korkut" kitabında da, erkek çocuklara ait, ad verme âdetinden bahseden satırlar vardır. Bu kitabın verdiği bilgiye göre: on beş yaşına girip büyük bir kahramanlık göstermeden (Kitabın ifadesiyle: baş kesmeden, kan dökmeyen, adam aktarmadan) hiç bir genç ad alamazdı. Nitekim Boğaç, on beş yaşına gelinceye kadar adsızdı. Bu yaşta, doğuş için hazırlanmış olan bir boğayı basıp öldürdükten sonra "Boğaç" adını aldı. Yine Bamsi Beyrek (Böyreğ) de on beş yaşında "kuş erdemli bir güzel yahşi yiğit" olduğu halde henüz ad almamıştı. Nihayet "baş kesti, kan döktü, adam aktardı" ve bunun üzerine babası bir ziyafet tertip ederek bütün Oğuz Beylerini çağırdı; Dede Korkut da geldi, ona ad verdi. Dede Korkut hikâyelerinde, avlarda ve savaşlarda kahramanlık gösterenlere Korkut Ata'nın gelip törenle ad verdiğini; bu arada Boğaç'ın Bamsi Bey-

rek'in ve Oğuz Beyin oğlu Basat'ın adlarını, bizzat onun koyduğunu, açık olarak görüyoruz. Kazak - Kırgızların "Manas" adındaki meşhur ulusal destanlarında ise, ad verme geleneği daha çok İslâmî bir mahiyet gösterir. Orada "dört peygamber gelip ad verdiler" suretinde kayıtlar vardır.

Eski Türkler çocuklarına, doğduğu sırada, çevrelerinde ilk gördükleri eşyadan birinin, gelen bir konuğun, hattâ o günlerde vukua gelen önemli bir olayın da adını verirlerdi. Meselâ: bir düşmanı yendikleri veya bir düşman üzerlerine geldiği sırada doğan çocuklara "Yağbasan, Yağbastı, Yağgeldi, Kurtulmuş", güneşin doğduğu sırada dünyaya gelen çocuklara "Gündoğdu, Akkoyuş, Güngördü, Akgün", kurtların bir koyun ağılına saldırdığı gece doğan çocuklara da "Kur, Kurgeldi, Kurtbeğ, Börübeğ, Börübay" gibi adlar verirlerdi.

Bundan başka, çocukları yaşamayan âleler —mevcut bir inanca uyarak— yeni doğan çocuklarına "Yaşarı Binsaar, Ölmez, Durdu, Dursun, Mengü, Satı, Satılmış, Satuk, Satıpaldı" gibi adlar verirlerdi. Şu kadar var ki, ana - babanın koyduğu bu adlar, muvakkat bir ad olurdu. Gerçek, yani ömrü boyunca süren ad, yiğitlik çağına gelip ayda veya savaşta yararlıklar gösterdikten sonra kabilenin reisi veya büyük Kamı (Kâhini) tarafından, törenle verildi. Bu gerçek adı alan yiğit aile adamı olmaktan çıkar, kabilenin adamı ilân edilirdi. Türk destanlarından anlaşıldığına göre, kabilenin yiğitleri savaş atlarını da gene bu tören sırasında alırlardı. Nitekim, destan kahramanlarından bir çoğunun (Boz aygırlı Bamsı Beyrek, Ak atlı Aybahadur) gibi hep atlarıyla beraber anıldığını görüyoruz.

Eski Türklerle Mogollarda milleti için büyük işler yapan, kahramanlık gösteren, zaferler kazanan, ya da tahta oturan hükümdarların, başbuğların, uluların adlarını değiştirerek ona, ömrü boyunca süren, yeni bir ad, ünvan verirlerdi. Bu, ulusal bir teamüldü. Bu değiştirme, ekseriya kurultayca yapılırdı.

Çinli'ler, bir aralık Kök-Türkleri boyundurukları altına almışlar, esir etmişlerdi. "İdad Şad" adlı bir kahraman, Kök-Türklerin bir kısmını birleştirip bir kuv-

vet teşkil etti. (680) ve Çin'e karşı savaş açtı. Öteki Türkler de bunun açtığı istiklâl bayrağı altında toplandı. Yapılan savaşlarda İdad Şad, Çinlileri mağlûp etti (682). İli derdi, düzenledi, milleti kurtardı. Bunun üzerine toplanan Kinkaş (Müşavere Meclisi, Kurultay), İdad Şad'ı "Han" seçti ve ona "Kutluğ Han" adını (ünvanını) verdi. Devlet de onun bu adıyla —Kutluğ Han Devleti olarak— tarihe geçti.

Çingiz Han (Timuçın) da böylece ad almıştı. Timuçın, en kuvvetli Naymanları da mağlûp ettikten sonra bütün Moğolistan'a hâkim oldu. Bunun üzerine 1206 (Hicri 602 senesinin ilkbaharında) bars yılında toplanan büyük kurultay, Timuçın'e "Cengiz - Çingiz" adını verdi, o da böylece Kağan (Hakan, İmparator) ünvanıyla tahta oturdu. Çingiz (ki doğrusu budur), Moğolcada "Büyük deniz, Okyanus" anlamına gelir.

Gene Kök - Türkler'e ait olup, 1892 de keşif ve 1893 de desifre edilen "Orhon yazıtları" nda mevcut adlar da hükümdarların asıl adları değil; hükümdarlık, Kağanlık adları (ya da ad yerine kaim olan ünvanlar) dır. Meselâ: Kök - Türk Devleti'nin ikinci kurucusu olan zat, bu yazıtlarda İlteter (İlteriş) adı ile zikredilir (1). Halbuki Çin kaynakları bu Türk Hükümdarını "Kutluğ" adıyla anarlar. Böylece İlteter'in bir öz ad olmaktan ziyade bir ünvan olduğu açıkça anlaşılır. Kezalik kitâbelerinde geçen (Kültigin ve (Bilge Han) adları da hakikatte, isim yerine kaim olan birer (İnak, Şad gibi) ünvanıdır.

İşte bu hükümdarlar uluslarına büyük hizmetler yaptıklarından dolayı bu adları almışlardır.

Bu tarihl geleneğin, asırlardan sonra aziz "Atatürk" ün yüksek ve ölümsüz şahsiyetinde tecellisini görüyoruz. Nitekim Atatürk de, Türkü kurtardı, yurdu düzenledi, Türk ulusu da ona hakettiği adı verdi, "Atatürk - Türk'ün Babası" dedi ve bunu kalbinin derinliklerine yazdı (Atatürk'e bu soyadı T.B.M. Meclisinin 24 Kasım 1934 ta-

1) İli deren, yurdu düzenliyi demekdir. Bu anlamda olmak üzere "İldüzmiş" adına - ünvanına da tarihte rastlanır.

GIYIM EŞYALARININ HİKAYESİ

— III —

Yazan : Ahmet Seyfettin ŞİMŞEK

ÇORAP:

Pamuk yün veya ipekten örülmüş, uzun veya kısa konğu ayak giyeceğine çorap denilmektedir. Kısa konğusuna Anadolunun Trabzon gibi bazı yerlerinde (Çülki ismi verilmektedir.

Çorap pek eskiden beri kullanılan bir giyim eşyasıdır. Fransa kralı Louis Philippe (1773 — 1850) uzun pantolon giyme âdetini meydana getirmeye kadar herkes kısa pantolon ve uzun çorap giyerdi. Önceleri pamuk ve yünden yapılan çoraplar, XI. asırda ipeğin Avrupa'da yayılması üzerine ipekten de yapılmağa başlandı. İlk def'a ipek çoraplar o vakit prensler, kardinaler tarafından giyilmeğe başlandı. XVII. asırda ise bu modayı orta sınıftan erkek ve kadınları da taklit etmeğe başladılar. Büyük fransız ihtilâli esnasında (1789) kadınlar çıplak bacaklarla gezmeğe başladılarsa da erkekler ipek çorap giymekte devam ettiler. Fransız ihtilâlinin mühim şahsiyetlerinden Robespierre (1758—1794) in ipek çorapları, herkesin nazarı dikkatini celbedecek kadar güzel ve emsalsizdi.

Fransa'da ikinci İmparatorluk devrinde (1852 — 1870) saray halkı ve sarayla münasibette bulunan herkes ipek çorap giymek usulüne avdet etti.

rihinde kabul ettiği bir kanunla verilmştir.)

Eski Türkler, Araplar gibi adı gökten inmiş telâkki etmezlerdi. İnsan, hak kazandığı, lâyik olduğu adı alırdı. Bu sebeptendir ki, Türk adları hem güzeldir, hem de büyük bir mânâ ve değer ifade ederler.

Eski Türk - Moğollarda ölümlerin adının söylenmesi, hayatta olan büyüklerin adlarının da başkası tarafından alınması yasağı vardı. Bu geleneğe "Kuruk - Kuruk (Tbu)" denirdi. Kuruk "yasak sey, yer, harem" i ifade ederdi. Çingiz Han'dan önce de Mogolistan'da "Kuruk" kelimesi kullanılmıştır. Meselâ: Kereyt Han'ı "Van Han'm adı için de" Kuruk sözü kullanılmıştır.

İngiltere'de erkeklerin ipek çorap giymeleri devam edip gitti ise de Fransa'da ikinci imparatorluktan sonra ipek çorap yalnız kadımlara münhasır bir âdet ve moda olarak yerleşip kaldı.

Çorap önceleri el ile örülürdü. İngiliz rahiplerinden William Lee, 1589 da oturup el ve ayakla çalıştırılan ilk örgü tezgâhını icat etti. Ancak bu tezgâh İngilterede bir türlü tutunamadı. Bunun üzerine Lee, daha o zamandan dünyanın moda merkezi hal'ne gelen Paris'e geçince Kral Henry IV. (1553 — 1610) nin yardımı ile sekiz sene el kulier tezgâhı işlemeğe başladı. Lee'nin tezgâhı sonraları Fransa'dan güney Almanya'ya ve oradan da Saksonya'ya geçti. Bu basit makine ancak XIX. asrın ikinci yarısında islâh edilerek demirden yapılan Paget tezgâhı meydana geldi. Bu makine ile aynı zamanda 2—8 çorap imâl edilebiliyordu.

1880 tarihlerinde Cotton makinesi icad edildiikten sonradır ki artık el sisteminden makineye geçildi. Cotton makinesi mensucat sanayiindeki makinelerin en karışığıdır. 10 ton ağırlıkta olan bu makinede 100—150 bin parça vardır ve 24 tek çorabı bir arada imâl etmektedir. Bu makine bir işçi tarafından çalıştırılmaktadır.

Ipek çorap ise, İkinci Dünya Harbine

Çingiz'in ikinci oğlu Çağatay Han öldükten sonra "Çağatay" adı, Kuruk (yasak) ilân edildi; bu ad taşıyanların başka ad almaları mecburi oldu.

Çingiz Han tarafından Tangut ülkesinin zapt edildiği yıl olduğu için "Ügedey" in beşinci oğluna "Kaşi" adı verildi. Çünkü, Tangut ülkesine Kaşi (Çince he - si, yani "büyük ırmağın batısındaki ülke") denirdi. Bu prensin ölümünden sonra "Kaşi" adı Kuruk oldu, bu ülkeye de yalnız "Tangut" denildi.

Bununla beraber, Moğol halkı arasında, bir ölünün adını "uç göbeğe kadar" söylemeğe kimse cesaret edemezdi. Bu da bir gelenektir.

kadar bir çok memleketlerin ve milletlerin en mühim iktisadî ve içtimai bir meselesi haline gelmişti. Dünyada ipek çoraptan şikâyet etmeyen kimse yoktu. En zengin memleketlerde bile bunun milli serveti balatalayan bir âfet olduğunu herkes tasdik etmekte idi. Birleşik Amerika, İngiltere gibi en zengin devletler bile ipek çorap giyme usulünü, âdetini ortadan kaldırmak için mücadeleye girişmişlerdi.

İkinci Dünya Harbi içinde İngiliz Ticaret Nazırı Hugh Dalton böyle bir tehlike karşısında ömrü uzun, güç yırtılır, dayanıklı bir kadın çorabı cinsi imali usulünü tetkik etmek üzere mütehassıslardan mürekkep bir hey'et topladı. Bu hey'etin çalışmaları neticesinde ortaya çıkan çorap'a (pratik zafer çorabı) ismi verildi.

— Ankara Etnografya müzesinde eski Türk çorapları teşhir edilmektedir. Bu çorapların her biri birer san'at eseridirler.

ELDIVEN

Eldiven, bileğe veya dirseğe kadar giyilen, kumaştan veya deriden yapılmış bir nevi el kılıfı olup, kışın elleri soğuktan korumak ve yazın hanımların ellerini süslemek vazifesini gören bir giyim eşyasıdır. Eldiven'in eski Türklerde ismi (Elcek) idi. Anadolunun bir çok yerlerinde (ellik) denilmektedir. Parmaksız veya yalnız baş parmak için ayrı bir yeri olan eldivenlere de kulçak veya kolçak ismi verilmektedir.

Eldiven ilk defa İrânlılarda kullanılmıştır, derler. Romalılar yalnız kaba işler için ve ancak (moufle) denen tek parmaklı avcı eldiveni kullanılırdı. Tarihte eldiven hakkında ilk yazıya, Hammer'in Ulis için yazdığı eserde tesadüf edilmektedir. Hammer bu kitabında, (Ulus'un babası Leart, bahçesinde çalışırken ellerine güllerin dikenleri batmasını diye eldiven kullanıyordu.) diye kayıt etmektedir.

Xenophon (M. Ö. 427 — 355), İrânlılarla ilk defa temas ettikten sonra, onlar hakkında yazdığı (Cyropedia) isimli eserinde bilhassa kadımlaşmış taraflarını tebarrüz ettiriyor ve (Onlar, yaz kış eldiven giyiyorlar.) diyor.

Bundan sonra eldiven yavaş yavaş Yunanlılar arasında revaç bulmaya başlamıştır. İlk zamanlarda Yunanlılar eldiveni

yalnız sporda kullandılar ve bilhassa Olimpiyatlarda boks müsabakalarını ellerinde eldiven olduğu halde yaparlardı ki bu usul, bugün hâlâ aynen devam etmektedir.

Diğer taraftan kuzey memleketlerinde soğuktan korunmak için insanlar ellerine deriden mamul ufak keseler giyiyorlardı. Daha sonraları faydası anlaşılan bu deri keseler Rusya'da görülmeğe başladı. Yalnız Rusya'da meydana çıkan eldiven şeklini biraz değiştirmiş ve kesenin yanına bir de baş parmak için yer ayrılmıştı.

İşte eldiven aşağı yukarı bu suretle meydana gelmiştir.

Hristiyanlığın zuhuru ile beraber eldiven çok lüks eşya sayılmıştır. O kadar ki, papazlar bunun kullanılmasının günâh olduğunu bile ileri sürmüşlerdi. Orta çağlarda, eldiven gene şeklini değiştirmiştir. Bu sefer eldiven, harpde kullanılan ve zırhla beraber giyilen senbolik bir eşya mahiyetindedir. Şövalyeler, deri ve demir tellerle örülmüş eldiven kullandılar. Bir şövalye, eldivenini bir diğerine verirse ona bütün malını, mülkünü ve haklarını terk ediyor demektir. Şayet, eldivenini ötekine yüzüne atarsa onunla vuruşmak istediğine işaret sayılırdı. Eldivenin bir de, gizli arzuların saklanmasına vasıta olduğu vaki idi. Her hangi bir er meydanında, hasmına galip gelmeyen bir şövalye, kalın eldiveninin içine zehirli bir haçer saklayıp, düşmanı ile karşı karşıya geldiği zaman onu gafil avlıyarak saklı bulundurduğu silâhiyle yaralayabilir ve öldürebilirdi. Hâlâ teâmül olduğu vehile bir dostunun elini sıkmak isteyen bir kimsenin eldivenini çıkarması keyfiyeti, işte bu kalleşçe hileler yüzünden meydana gelmiştir.

Yedinci asırdan sonra eldiven lüks eşya arasına girdi ve İmparatorlar inciler ve kıymetli taşlarla işlenmiş kırmızı eldiven giyerlerdi. Parmakları ayrı olanların halk arasında yayılması daha sonradır.

Rönesans devrinde, eldiven çok rağbet bulmuştur. O zaman kadın ve erkek asilzadeler, çeşit çeşit ve fevkalâde san'atkârane yapılmış ve üzeri süslenmiş eldivenler kullandılar. Hattâ kilisenin yüksek şahsiyetlerinin eldivenleri kıymetli taşlarla bile süslenirdi.

Fransa kraliçesi Catherine de Medicis (1519 — 1589), eldivenlerini, hususi bir san'atkarı yaptırır ve onların bilhassa giydiği elbiselere uygun olmasına pek dikkat ederdi. Catherine de Medicis'in eldivenlerinin diğer bir hususiyeti de onların ölüm saçı birer vasıta olmasıydı. Kralçe, vücudunu ortadan kaldırmak istediği şahısları, sureti mahsusada bir nevi zehirle tabaklanmış deriden yapılmış eldivenlerini hediye olarak gönderirdi. Bu kimselerde, bunun Kraliçe tarafından kendilerine bir teveccüh eseri olduğunu zannederler ve o eldivenleri kullandıkça tedricen zehirlenerek ölürlerd.

XV. asırda kokulu eldiven giyme modası çıkmıştı. Eldivenlere de herhangi bir kokunun ismi verilirdi (Portakal çiçeği eldiveni, Yasemin eldiveni gibi.) O devirlerde Avrupada üzerinde harfler işlenmiş pek süslü eldivenler de kullanırlardı.

Tarihte meşhur olmuş eldivenlerin içinde en çok şöhret kazanmış bulunanlar, İngiltere Kraliçesi Elizabeth I. (1533—1603), için Hollanda'da yapılmış ve gayet kıymetli mücevherat ile işlenmiş olan eldivenlerdir.

Fransa kralı Louis XIV. (1638—1715), eldiveni çok sever ve ona büyük bir ehemmiyet affederdi. Zevk ve süsüne pek düşkün olan bu kralın zamanında artık eldiven ve eldivencilik güzel san'atların şumulüne girmeğe başlamıştır. Üzerlerinde minyatür ve diğer el işleri bulunan öyle şaheser eldivenler vardır ki bugün bile bir çok san'at üstatlarının hayretlerini çekmektedir.

Sonraları eldivencilik san'ati yavaş yavaş bir lüks vasıtası olmaktan ve eldivenlerde bir ziynet eşyası olmaktan uzaklaşarak bugünkü hayatın lüzumlu bir eşyası olmuştur. Bugün, kadın ve erkekler onları sırf bir ihtiyacı karşıladıklarından dolayı (kışın soğuktan korunmayı, yazın sadece hanımlar tarafından zerafet temini için) kullanılmakta, fakat hiç bir zaman müceverherli ve gayet ağır motifli olmalarını şart koşmamaktadırlar.

Eldivenin bir de folkloru vardır.

— Çok eski zamanlarda Sicilya adası-

nun güney kıyılarında asil bir şövalye güzel karısıyla beraber yaşıyormuş. Bu kadının fevkalâde güzelliğinden başka bilhassa elleri harikulâde imiş. O zaman Sicilya şairleri ve trubadurları (saz şairleri) hep bu kadının ellerini mevzu alarak şairler ve şarkılar vücude getirirlermiş. Bu şöhret yavaş yavaş Sicilya adasından taşmış ve etrafa yayılmış. O devirde yaşamakta olan gayet kuvvetli bir Sultan (Efsane olduğu için adı bilinmemektedir) Bu kadma kulaktan aşık olmuş. Ve ne çahasına olursa olsun, onu elde etmeğe karar vermiş. Kadının kocası olan asil şövalyenin üzerine kendi baş kumandanını büyük bir ordu ile göndermiş. Bigare şövalye bu saldırıya önce mukavemet etmiye çalışmış, fakat kuvveti, hasımlarından az olduğundan onlara fazla mukavemet edememiş ve mağlûp olmuş. Düşman ordusu şehri zapt etmeden evvel şövalye karısı ile beraber bir yere kapanmış ve bir keçi yavrusu keserek, karısının ellerini değiştirecek ve rengini kaybedecek bir şekilde o taze deriye sarmış. Bundan sonra da karısının tanınmıyacağından emin olarak dağa kaçmış. Düşman ordusu şehri zapt ettiği zaman askerler bütün kadımları toplamış ve hepsinin ellerini muayene etmiye başlamışlar. Fakat bütün araştırmalar muvaffakiyetsizlikle neticelenmiş ve aranan kadını bulamamışlar. Bunun üzerine düşman ordusu şövalyenin ülkesinden çekilip gitmiş ve bedbaht koca da saklandığı mağaradan çıkarak memleketine dönüp karısına kavuşmuş. Şövalyenin ilk yaptığı iş, karısının ellerine sardığı derileri korka korka çıkarmak olmuş, bir de ne görsün o canım eller, o bembeyaz eller. eskisinden çok daha güzel ve çok daha beyaz kalmış. İşte eldivenin zuhurunun efsanevi bir hikâyesi:

— Ünlü mizahçı Mark Twain, bir ressam dostunun atölyesine gitmişti. Ressam son eserini gösterip izah ederken Mark Twain'in resimlere eliyle dokunduğunu görünce parladı.

— Sakın ha.. dokunma onlara, daha kurumadılar.

Mark Twain, soğukkanlılıkla ilâve etti.
— Zararı yok. Elimde eldiven var..

POÇİTELJ VE STOLAÇTA GÖRDÜKLERİM

Yazar: İhsan HİNÇER

kıyılarına yakın Mogorjelo (Mogoryelo) idi. Saat 11 de buraya geleceydik. Yağmurlu bir hava idi. Mezarların bulunduğu yer servilerle çevrelenmişti. Dünyanın dört bir tarafından gelmiş olan arkeolog ve etnografılar, Saraybosna Müzesinden Duro Basler'in verdiği izahatı ilgi ile dinlediler.

Buradan ayrılırken Müzenin idare odasındaki şeref defterini inceledim. Yıllardan beri hiç bir Türk'ün burasını ziyaret etmediğini anladım. Gördüklerimi ve duyduklarımı birkaç satır halinde yazıp imzaladım. İdare, ziyaretçilere daldıktan ko tuğu gibi kurutulmuş incirle şarap ve erik rakısı ikram etti.

Bu defa tekrar kuzeye doğru geldiğimiz yol istikametine hareket ettik. Saat 12,30 da Neretva nehrinin kıyılarındaki Poçitelj (Poçitel) e geldik. Büyük otobüslerimiz dar ve dik yokuştan, yabancı nar ağaçlarının süslediği yerlerden aşağıya inerken heyecan içinde kalmıştık. Yağmur bütün siddetle devam ediyordu. Ufak bir manevra hatası veya tekerlerin patinaj yapması, büyük bir felâkete yol açabilirdi. Nihayet sağ ve salim olarak Poçitel'e inebilmiştik. Sol tarafımızda Neretva nehri akıyordu, sağ tarafımızda ise şehrin sirt kısmına dayanmış Şişman İbrahim Paşa Camisi ve külliyesi hasmetle çok yüzüne doğru yükseliyordu. 400 yıl evvel yapılmış olan bu cami, medresesi, hamamı, i-

mareti, hanlarını konakları ve saat kulesi ile dimdik ayakta duruyordu. Evliya Çelebi de burasını gezmiş ve 1562 - 1563 yılında Şişman İbrahim Paşa Camisi külliyesinin Ali oğlu Musa tarafından yapıldığını belirtmiştir.

Bütün külliyei gezenler bilhassa sırttaki konakların harem ve selâmlıklarının mezar ediorlardı. Arkeologlar ve etnografılar için ise, Poçitel'in her kanş yeri ayrı bir zenginlik ve değer taşıyordu.

Külliyeinin yıkılan ve harap olan yerleri Müze idaresi tarafından onarılmıştır. Hâlen de yol yapımı ve meydanların tanzimi devam etmektedir. Yugoslavya Müzecileri kadar hükümet de bu eserleri tamir etmek için elinden geleni yapıyor. Bunda bilhassa turistik çalışmaların büyük payı vardır. Bu arada tarihî Türk eserleri de büyük bir ihtimama mazhar olmaktadır.

Öğle yemeği burada yenildi. Harem dairesine çıkış kapısının ve Medresenin arkasına isabet eden Müze Bekçisi'nin idare ettiği küçük bir lokanta var. Yağmurun bütün şiddetine rağmen, buradan bütün külliyei ihata eden meydanın ortasına çıkıp, gözlerim yaşlı olarak Atalarımızın buralarda bıraktıkları bu ölmaz eserleri göğsüm kabarak uzun uzun seyrettim. Şehrin nüfusunun ekseriyetini Müslümanlar teşkil ediyordu. Çok geçmeden bir Türk'ün Poçitel'e geldiği müze civarındaki Müslümanlar tarafından haber alınmış. Onlar Türkçe, ben de Boşnakça ve Sırpça bilmediğim için çoğu işaretle konuşab-

dik, Bana bahçelerinin en na dide ve en büyük, narlarından hediye ettiler. Hiçbirisi benden başka bir Türkün oraya geldiğini hatırlamıyordu. Ancak Poçitel'den 7 yakınında İken Abdullah Olberk adında bir akrabalarının Türkiyeye götürüldüğünü, şimdi Türkiye'de yüksek rütbeli bir subay olduğunu haber aldıklarını söylediler. On dan bir haber alırsam kendi-

lerine bildirmemi istediler.

Lokantada yemek yerken duvarda bir levhanın asılmış olduğunu gördüm. Bu levhada şunlar yazılı idi:

Çast sıvacom,
Veresiye nikom!

Bunun Türkçe:

Bugün peşin,
Yarın veresiye!

Deyimi olup olmadığını sor dum. Evet, bize Türkçeden geçmez, beş yüz yıla yakın

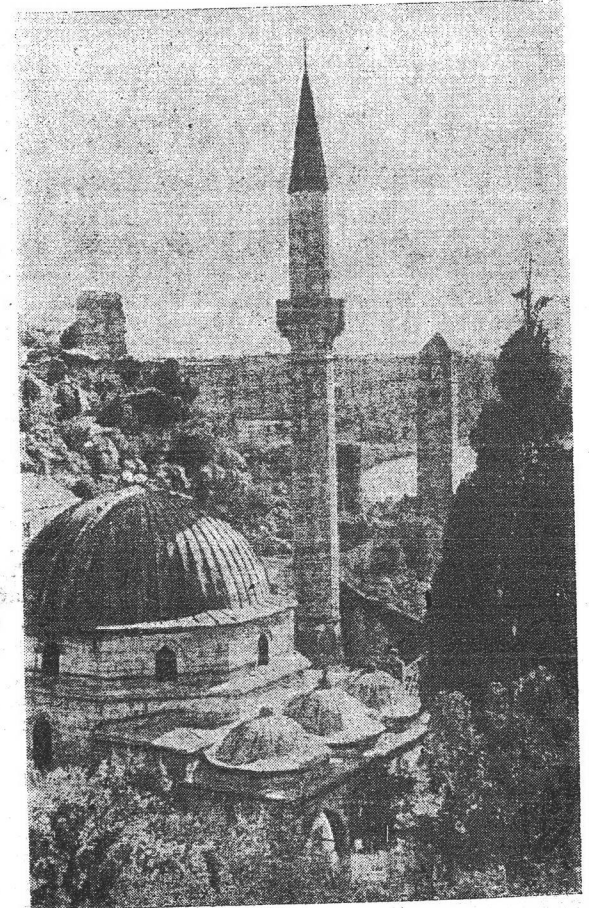

Yugoslavya'da gezdiğimiz yerleri gösterir harita

4 Ekim 1963 günü Saraybosna'da yapılan törenlerden sonra programa göre gezilecek yerleri ziyaret etmiş, gece de Belediye Başkanının şöleninde bulunmuş, ertesi sabah iki gün devam edecek gezi için erken kalkmak üzere otelimize dönmüştük.

Ertesi sabah saat 6 da Evropa Otelinin kapısı önünde üç büyük ve rahat otobüs bi-

zi bekliyordu. Erkenden kalkıp, ayrılan yerlerimize oturduk. Otobüsler tam zamanında hareket etti. İlk durağımız kahvaltı yapmak için uğradığımız turistik tesislerle dikkati çeken Konjic (Konjits) oldu. Buradan saat 8 de tekrar yola çıktık. Hedefimiz Hersek'in güneyinde en uç noktada ve ortaçağa ait mezarlar bulunan Dalmasya

Şişman İbrahim Paşa Camii ve Sahatkula (Saat Kulesi).

bir arada yaşadık, dediler. Dönüşe yakın, kafile yöneticisi Bayan Çiço ile Bay Pa-lavestra beni Saraybosna Fel-sefe Fakültesi Dekanı Esat Paşalığ ile aynı fakültenin lâtince profesörü Ahmet Tuz lu ile tanıştırdılar. Ahmet Tuzlu Türkçe biliyordu. Dönüşte bana yardım edecekti. Beni küçük servis arabalarına aldılar.

Poçitel'den ayrılırken ara bamız yokluğu tirmanıp gözden kayboluncaya kadar kadın erkek tanışmış olduğum herkes elini sallıyordu. Ben de aynı şekilde hareket ettim. Hareket sırasında hep-sinin elini sıktım, onlara Türkçe olarak anladıkları şekilde:

— Allaha emanet, diyerek veda ettim.

Stolaç Poçitel'den sonraki ilk durağımız oldu. Burada da göreceğimiz yer, Rıdvan Bey Konağı ve onun binaları idi.

Stolaç, bir nehir etrafına kurulmuştu. Şrin bir kasaba idi. Cadd ve sokakları temizdi. Eski binaları yanında modern binaları da dikkati çekiyordu. Her tarafı yemyeşildi. Rıdvan Bey Konağı bir müze haline getirilmişti. Müzenin bekçileri Müslüman bir karı koca idi. Nazife ve Nusret isimindeki bu iki misafir-sever insan, hem müzeyi bir ikametgâh gibi kullanıyor, hem de ziyaretçilere ve turistlere gerekli bilgiyi veriyor, her tarafı gezdiriyorlardı.

Hersek Beylerinden Ali Paşazade Rıdvan Bey'in konağı olduğu gibi muhafaza edilmiş. Konağa giden yolun iki tarafındaki evlerin pencere-

leri, hattâ-pencere demirleri bile Türk evleri tarzında yapılmış. Konağa bir avludan giriliyor. Avlunun duvarları ve yerler henüz badana edilmiş. Ahşap tahtabostan odalara giriliyor. Sofada bir dokuma tezgâhi duruyor. Tezgâhta yarı dokunmuş bir kelim var. Odaların tavanları Türk tezyini sanatları ile süslü. Ay ve yıldızlar da ihmal edilmemiş. Lâmpa iskemlelerinden, yüküklerinden, sedirlerine, minder ve yastıklarına, hamamcıklarına kadar herşeyi yerli yerinde duruyor. Fransız, Alman, İtalyan, Rus, Bugar ilim adamları kılı kırk yararçasına hayran hayran, her ihtiyacı asırıarca evvel bünyesinde derli toplu cem eden odaları seyretmeye, harem ve selâmlıkları ço-laşmaya doyamıyorlar. Resim üstüne resim çekiyorlar.

Konağı asmalar süslemiş. Konağın bekçileri hepimize bu asmalardan koparılmış üzümler hediye ediyorlar. İne en büyük ilgiyi Türk olmam hasebile burada da ben görüyorum. Buradan Istolaç çarşısına gidip, kafile mensuplarını beklerken bir Kavana'ya giriyoruz. Türkçe Kahvehane, hâlâ Kavana olarak adını muhafaza ediyor. Fesli dolaşanlar dikkatimizi çekiyor. Bir cami görüyorum. Adını sorduğum zaman Sultan Selim Camii olduğunu söylüyorlar.

Sultan Selim Camii İmamı Ali efendi ile tanıştım. Genç bir Boşnak. Bana kahve ismarladılar. Kahvehanenin Müslüman olan bütün müşterileri ile selâmlaştık. Kahve, cezvelerde ve şekeri yanında olarak getiriliyor. Fincanları

aynen bizim fincanlarımız kadar. Fazla olarak içlerinde ay yıldız var. Bu suretle kahvenin Türklerin bıraktıkları bir hâtırâ olduğunu ifade ediyorlar. Üst üste üç kahve içiyorum.

Yugoslav Hükümeti ibadet hanelere el sürmemiş. Bilâ-kis onları tamir ettiriyor. Ta-rihi varlıklarına, mimari değerlerine ehemmiyet veriyor. Sultan Selim Camiinin imama soruyorum:

— Madem ki, Yugoslav Hükümeti size hiç bir müdahalede bulunmuyor, cemaat nasıl, camiye rağbet gösteriyor mu?

— Halk Ramazanlarda daha fazla geliyor. Diğer zamanlar alâka az.

O sırada kafile mensupları toplanıyor. Otobüslerimize binip Mostar'ın yolunu tutuyoruz. Istolaç'lı Müslümanlar bana, ben de onlara veda ediyoruz:

— Allaha emanet!..

NEZLE ve GRİPTE

ECZANELERDEN ARAYINIZ

(Folklor: 15)

GÖLPAZARINDA DOĞUMLA İLGİLİ GELENEKLER

Yazan: Muzaffer BATUR

Hamile kalan bir kadın, çocuğu rahiminde kırk günlük olunca, aşermeğe başlar. Fena kokulardan midesi bulanır, kusmalar olur. Canı olmayacak şeyler ister. Bazı kadımlar ekşiyi çok yer, bazıları da tatlıyı.. Bu aşerme çocuk canlanuncaya kadar devam eder. Üç aydan sonra karın şişmeye, büyümeğe başlar, dokuz ay on gün sonra kadının doğum sancısı tutar. Eğer yakında bir akar su varsa, kadını suyun başına götürerek üzerinden üç defa atlatırlar.

Bu âdeti, çocuk su gibi kaysın, diye yaparlar. Sonra ebe çağırılır. Ebe okuyarak eve girer, doğuracak kadının sırtını üç defa sıgaşlar, "Benim elim değil, Fatma Anamızın eli" der. Beline okunmuş kuşak bağlarlar.

Bir tane de arka ebeliği yapacak bir kadın çağırılır. Doğum esnasında hamileyi arkadan, belden tutar, asıl ebe de çocuğu doğurtur.

Çocuğun kız mı, oğlan mı olduğu hemen söylenmez. Eğer hemen söylenirse "Çocuğun sonunun düşmeyeceğine veya zorluk vereceğine inanılır." Bu, annenin âni üzüntü veya sevince kapılmasından olurmuş.

Doğan yavruyu yıkayıp sararlar. Anadan son düşer. Sonra, sıcak bir bardak şerbet içine eritilmiş bir fincan tereyağı konur. Hastaya içirirler. Anayı ılık su ile yarıdan aşağı yıkarlar, yatırır. Ebe de "Kızını veya oğlunu güle güle büyüt" diye dua ederek gider.

Kadın sancı çekerken, ebe, yanında kuru bir ot getirir. Bu otun adına Fatma Anamızın eli, deniyormuş. Bu otu bir tas içinde ıslatır. Islanan ot, su içinde açılmağa başlar, açıldıkça sancının da çoğaldığına inanılır. Suyunu kadına içirirler. Doğum yapacak kadının sancısı artar, fakat, daha çabuk doğum yapması bu suretle sağlanmış olur.

Doğan yavru ilderde kaşıntılı olmasının diye çocuğun yıkanacağı ılık suya bir avuç tuz atarlar. Gözleri parlak olsun ve ilderde kamaşmasını diye gözlerine limon sıkırlar.

Çocuk sabırlı olsun, diye, üç ezan sesi duyuluncaya kadar ne meme, ve ne de herhangi bir şey vermezler. Boğazlı olsun, diye, ilk memeden evvel ağzına şerbet dökerler. Şerbeti veren kimsenin boğazlı ve iştahlı bir kimse olmasına dikkat edilir. Loğusa yanında iş yapılmaz, uğurlu saymazlar. Emzikli bir kadına loğusa odasında, bilhassa onun başucunda meme verdirmezler. Loğusanın sütünün ona kaçacağına ve üç gün sütün gelmeyeceğine inanılır. Bu müddet tamamlanunca gelen süte "deli süt" denirmiş. Acı ve ızdırapla birlikte gelmiş. Bu hal üç gün devam eder, sonra süt tabiileşir. Bu deli süte dikkat edilmezse meme patlar, delinir. Ya sağılır, ya çocuğa emzirtilir.

Loğusanın başına, albasıması için kırmızı kurdela bir de nazarlık takılır. Duvara, baş ucuna Kur'anı Kerim asılır. Üzerine de bir parça ekme konur, bir baş da sarımsak asılır.

Çocuğa da ayrıca kırmızı bir kurdela ile nazarlık takılır. Üzerinde mavi boncuk ve maşallah yazısı bulunur. Bir çikin içine de görekotu ile bir sap başak konur. Loğusalıkta meme daima gizlenir, kimseye göstermeden emzirilir. Çocuğun altı, insan yanında açılmaz. Loğusa çocuğuna arkası dönük yatmaz, nazar ve sarılık olmasından korkulur. Üç gün sonra çocuğun yüzüne sarı bir tülbent sarılık olmasın, diye örtülür. Beş gün sonra göbeği düşer, saklarlar. Yedisinde ebe gelir, anneyi ve çocuğu ykar. "Yedi suyu" dökünürler. Buna "Karkı" denir. Bir tencere suya bir gümüş yüzük kırk defa daldırılıp çıkarılır, sonra yüzük tekerrar suyun içine atılır. Çocuk, bu su tepesinden dökülmek suretiyle yıkanır. Aynı muamele anneye de tatbik edilir.

Sekizinci gün mevlit okutulur. Bugüne "göz aydın" a gelenler davet edilir. Mevlitte loğusa şerbeti dağıtılır, buhur tütürülür, gülsuyu ekilir. Mevlit bittikten sonra herkes loğusanın başına gelir: "Güle güle büyüt, uzun ömürlü olsun, analı babalı büyütün", diye iyi temennilerde bulunarak

hediyelerini yatağın üzerine korlar. Bu hediyeler umumiyetle mendil, fanilâ, çorap, havlu vesaire ile, yemeklerden sütlâç, puf böreği, gözleme, helva, yoğurt, süt v.s. olur.

Loğusanın kırkı dolunca ebesi çağırılır. Hısım akraba toplanıp hamama giderler. Ebe çocuğu ve anayı kırklar. Akrabalar da yıkanıp, çıkarlar. Loğusa o gün ipekliler giyer. Çocuk, uslu olması için ahıra götürülür, koyun, inek gibi hayvanlar yanında biraz durdurulur.

Ertesi günü çocuğu alarak kapı kapı dolaşılır. Buna "Kırk uçurma" denir. Evvelâ ebeden başlanır. Beraberinde hediye olarak yemeni, sabun, şeker ve kahve götürülür. Sonra hısım akrabalar ve komşular gezilir. Her gidilen yerde çocuğun koyununa ikiden az olmamak şartıyla yumurta konur. Bunu, çocuk yumurta gibi olsun, temennisile yaparlar. Eğer gidilen evde yumurta bulunmazsa, bir miktar kahve şekeri verilir. O da yoksa, çocuğun bereketli olması için yüzüne un serperler.

Eskiden loğusa üç gün yatakta yatıktan sonra karyolaya kaldırırdı. Buna "Karyolayı kuruluyormuş" denir. Karyolanın yan ve baş taraflarına halılar çakılırdı. Bütün krepler büzgülenir, karyolanın dört bir tarafına gerilirdi. Halılar üzerine işlemeli çevreler süsler yapılırdı, işlemeli karyola takımları örtülürdü.

Çocuğa nazar değip de bağırma başlarsa, tütsü yapılır. Bir küreğin içine ateş konur, bir iki tane kurumuş üzlerlik otundan ezilerek serpilir, biraz kuru leylek pisliği ile eşikten alınan yonga keşiği ateşe atılır. Çıplak yavruyu her tarafını çevirerek bu tütsüye tutarlar. "Üzerine nazarlık, iyilik, sağlık, göz gözden, mavi gözden, siyah gözden çocuğumun kara büzüğünden çıksın bitsin" diye bir de dua okunur. Sonra emzirek yatırılırlar. Eğer bunlar bulunmazsa, iri tuzları ateşe atarak çatlatırlar. Eğer geçmezse, aynı muamele tekrar yapılır. Ve yaşlı, abdestli bir kimseye nazar duası okutulur. Gene geçmezse bir kurşuncu kadın çağırılır. Çocuk iyice örtülür, bir kepçe içinde erimiş kurşun, bir tas soğuk su içine birdenbire dökülür. Bu iş, üç defa baş ucunda, üç defa da ayak uçlarında tekrarlanarak kurşunun aldığı

şekillere göre mütalâa yürütülür. Kurşun, yürek, iğne v.s. şekiller alır. Kurşun çok pathyarak dağılırsa, şiddetli nazara tutulmuş, denir.

ÇOCUK OLMASI İÇİN ALINAN TEDBİRLER

Çocuğu olmayan bir kadın, hiç çocuğu olmamış bir kadına belini çektirir, şardırır, bu halle kocasına yatar.

Kırk türlü baharatla ilâç yapılarak yedirilir.

Beline gömlek çekerler.

Çocuğu olmayan kadın, yeni çocuk yapmış kadının sıcak sonu üzerine oturur.

Edelere (Yataklara) adaklar adanır, koyun, horoz v.s.

Civar köylerden birinde iki kaya arasında bir arslan ağzına benzer su varmış, çocuğu olmayan kadınlar bu suya taze yumurta atıyorlarmış, eğer çocuğu olamazsa içeri giriyormuş, olmayacaksa suya birlkte dışarı çıkıyormuş.

ÇOCUĞUN KIZ VEYA OĞLAN OLACAĞINI EVVELDEN BİLMEK

Hâmile bir kadın, odaya girmeden iki minderden birinin altına makas, bir ne bıçak korlar. Eğer altına makas konan mindere oturursa, kız; bıçak konana oturursa erkek olacağına;

Hâmile kadının haberi olmadan başına tuz serperler, o esnada elini burnuna götürürse, oğlan; ağzına dokunursa, kız olacağına;

Bir bardağa su konur. Üzerine hâmile kadının sütü sağılır. Süt dağılırsa kız; top olarak inerse, kız olacağına delâlet edermiş.

DOĞUMLA İLGİLİ BAZI İNANMALAR

Hâmile kadın ayağının birini, diğer ayağının dik baş parmağı üzerine bindirebilirse doğuma daha zaman var; koyamazsa doğum yaklaştı, demektir.

Bayram gecesi hâmile kulanların çocuklarının altı parmaklı olacağına;

Aşererken tavşan görenlerin çocuklarının dudakları yarık olacağına (Merek);

Üstünü göreceği, yâni ay hali esnasında hâmile kulanların çocukları esmer olurmuş.

Doğumdan sonra içilen sıcak şerbetle birlikte bir yumurta pişirerek sıcak, sıcak

Derlemeler:

ANKARA DOLAYLARINDAN BİLMECELER

Yazan: Osman SAYGI!

Ey bulutlar bulutlar
Yusufu yedi kurtlar
Ben bir şekil kuş gördüm
Tepesinden yumurtlar
(BUĞDAY)

Kemiği kara eti beyaz
Dışı kırmızı bilmem nedir?
(İĞDE)

Uzun Osman bizde yatar
Uşakları sizde yatar:
(KABAK)

Tavan üstü takur tukur
Ben zannettim halı dokur:
(FARE)

Yeşille başladım, beyazla işledim
Kırmızı ile bitirdim:
(KIRAZ)

Dışı kazan karası
İçi peynir mayası:
(KESTANE)

Dağdan attım taştan attım
kırılmadı
Yumurğuma dayanamadı:
(SOĞAN)

Minareden atınca kırılmaz
Suya atınca kırılır:
(KÂĞIT)

bir tülbente koyarak hastanın yara ve be-
releri alınır.

Kolay doğum yapabilmesi ve su gibi kayarak akması için çeşmelerin kapalı muslukları açılır.

Dombay (Manda) yoğurdu ile beslenen hâmileler on ayda doğururmuş.

Bebeğin ana karnında ağlamasını iyi saymazlar.

Toplu çocuğa tösuncuk, anadan toplu fakat ölü olarak doğan çocuğa akbilek denir.

Çocuk bir zar içinde doğarsa Duvaklı derler. Bu çocuğun kısmetli olacağına delildir.

Duvak kurutulularak yeni askere gidenlerin torbasına konursa uğur getirir, kurşun geçmez derler.

Çocuk, ter gelirse ölür.

Uzaktan baktım dev gibi
Yanına vardım ev gibi:
(TREN)

Uzaktan baktım ak taş
Yanına vardım sütlü aş:
(LÂHANA)

Çam ağacını oymuşlar
İçine Dünyayı koymuşlar:
(RADYO)

Yarısı beyaz yarısı kara
Bunu bilmeyen maskara:
(TAVUK GÜBRESİ)

Gelişi arslan gibi
Duruşu sultan gibi
Yayılır hasır gibi:
Sürünür esir gibi:
(KEDI)

Altın araba gümüş teker
Nane şeker nohut döker:
(GÜNEŞ, GÖKYÜZÜ)

Yaprağı harıl marul
Babası Kral gâvür
Anası hâs ermeni
Kızına can vermeli:
(CEVİZ)

Karadır kanı yok
Solor ama canı yok:
(KÖRÜK)

Mantosu yeşil
Entarisi kırmızı
Şu gelen kimin kıza:
(KARPUZ)

Aldır abası yeşildir küpesi
Bunu bilmiyen boz eşeğin sıpası:
(KIRAZ)

N O T : Yukarıdaki bilmeceleler Ankara vilâyetinin Polatlı ilçesinin (Karayavşan) köyünden öğrencim Neclâ Ummay'dan alınmıştır. — O - S.

GÜNLÜK KADIN GIYIMLERİ — VIII —

Yazan: Rıza YETİŞEN

Geçen yazımızda (sayı 55) günlük kadın giyiminden başa giyilenleri anlatmıştık. Bu yazımızda günlük kadın giyimine, baştan ayağa doğru devam edeceğiz.

SIRTA GIYİLENLER:

Kadınlar, vücutlarına, en alta, bürünçük veya keten göynek (gömlek) giyerler: Bu, kolları uzun, bolca ve etekleri topuklara kadar uzanan, öni, boyundan bele kadar düğmeli ve çok küçük boncuklarla süslü bir nevi entaridir. Rengi daima beyaz veya kavuniçi'dir.

Bunun üstüne, deyre denilen, üç etek entari giyerler. Kadife, Keten, Hümayun (Beyaz patiska), Kutnu (Yol Yol ipekli kumaş) gibi, türlü renkli kumaşları çok severler. Al, Yeşil, Sarı, Mor, Ak ve alaca renkleri çok kullanırlar.

Deyrenin kolları uzun ve yen kapakları, üstten parmak uçlarına kadar elin üstünü kapatacak şekilde yapılıdır. Bu kapak günlük hayatta geriye devrilir. Düğün, bayram, tören v.s. olağanüstü anlarda el üstüne indirilir. Göynek de aynı hallerde

Naldöken genç kız giyimlerinden

topuğa kadar indirilir; bayağı günlerde etekler yukarı kaldırılıp beldeki hususi düğmelerine takılır.

Genç kızlar, bu gibi olağanüstü hallerde geriden seyirci veya hiç katılmadıkları için, kolları ve etekleri indirmezler.

Deyrenin yakası, göyneğinki gibi (boyun kısmı) düzdür, aynı zamanda karına kadar 10 - 15 cm. genişliğinde açıktır; altındaki gömlek görünür. Belden üç düğme ile tutturulur. Bu düğmeler renkli sedef veya gümüştendir; yaka kenarlarına, aşağılara kadar oya, kaytan gibi şeyler dikilir.

Üç eteğin etekleri topuklara kadar uzanır. Üç etekten arkada olanı beden genişliğinde, yanlara gelen diğer iki etek, daha dar ve daha kısadır. Bunlara Siğ, Şiy veya Peş adı verilir. Bunların kumaş yüzleri ters dikilmiş olup, arka etek üstüne katlandığı zaman, asıl yüzü görünür ve böylece geyilir; uçlarına dikilen iplerle bele bağlanırlar.

Deyre giyildikten sonra, bele kuşak sarılır. Kuşak, 10 cm. kadar eninde, birkaç kat katlanarak dikilmiş uzun ve uçlara doğru daralan, uçlarında bağcıkları bulunan bir şekildedir. Enli tarafı arkaya gelmek üzere, bir kat bele dolanır, ölümlük paralarını kuşağın iç yüzüne ve astar arasına dikerler. Ki bu para ancak, kadının ölümü halinde cenazesine sarfedilir.

Üç eteğin bütün kenarları, yaka ve yenleri, sırma, oya, renkli şerit veya kaytanla gayet güzel ve sanatkârane işlenir; bilhassa etek köşelerindeki muska (üçgen) biçimindeki motifler umumîdir.

Deyrenin yan etekleri arkaya katlanır, gömleğin eteği de (ön kısmı) bele kaldırılarak bağlanır; bu suretle kadının ön tarafı, ayaktan diz üstüne kadar açılmış olur. Bu açıklığı kapamak için öne, peştamal denilen bir önlük takarlar; bu bir nevi futadır.

Peştemalın etrafı, oyali, kırmalı veya sırmalı yapılıdır. Peştemal, kadının mendili,

ARAŞTIRMALARI

havlusudur; aynı zamanda içine öteberi kor ve taşır, kırdı, bayırda, tarlada sofraya gibi kullanılır. Dini törenlerde ve samah oynarken, göyneğin Siyi = etekleri aşağı sâlinir, bu halde peştemala lüzum kalmaz, ya onu tamamen çıkarır veya bir ucundan tutarak yukarı toplar ve kuşağına sıkıştırır.

Deyrenin üstüne İŞLİK denilen bir nevi ceket giyerler. Bunun uzunluğu bele kadardır; kollar, deyrenin kolundan kısadır, içi astarlıdır (deyrenin de, belden yukarısı astarlıdır). Erkek elbiselerinin yelek yakası gibi yakaları da aynı şekilde yapılırlar. Ön tarafta düğme yoktur, açık olarak kullanılır; altından deyrenin karına kadar açık olan yakası görünür. İşlğin yakası, etekleri ve kol yakaları —haline göre— sırmalı, oyali veya kaytanlı işlemler olur. Bunun bezi renkli, parlak kumaşlardandır.

Yaşlılar, aynı biçimde, fakat yaşlarına uygun bezlerden, pamuklu denilen şeklini giyerler. Bunun özelliği, astar ile yüzü arasına pamuk koyarak, yorgan gibi sırmak suretiyle (Bebek bezleri gibi veya Amerikan ceketleri gibi) yapılmasıdır: bu onları hava cereyanlarından da korur.

Bacağa, KÖNÇEK denilen ve topuklara kadar inen, çok bol don giyerler. Bunun pa aları, ağırları kadar geniş ve ayak bileklerinden büzgüldür, yani; bel kısmı gibi uçkurludur. Bu köncek 3-4 m. bezden yapılıdır. Deyreye de aynı miktarda bez gider.

AYAĞA GIYİLENLER:

Ayaklara çorap nadiren çok soğuklarda giyilir, bu da örme yündendir.

Pabuç olarak, Kara Pabuç (Kavaf işi) veya parlavık pabuç pek makbuldür.

(Parlavık — Parlayan, İşıldavık — İşıldayan, Şarlavık — Şarıyan, şarıl şarıl akan, Cırlavık — Cır cır böceği, ağustos böceği. Bu kelimelerin vık, vuk ekleri (devamlılık ifade eder, yani: daima parlayan, daima işıldayan, devamlı şarıldayan — şelâle. gibi).

El parmaklarına, Kaşlı (Taşlı) gümüş yüzük; gerdana, altın, mercan ve boy dizileri takmak başlıca süsler'dir. Bileklere de işlemeli gümüş bilezikler takarlar. Boy dedikleri nebatî yuvarlakcıkların burcu burcu kokusunu pek severler. Mercan dizisinin

Naldöken kadın giyimlerinden örnekler

aralarına, minicik hindistan cevizi, karanfil, ortası sarı mavi, gök boncuk (göz boncuğu) gibi şeyleri de koyarlar. Yaşlılar, bu gibi süsleri takmazlar, takanlar olursa kınanır — ayıplanır.

Genç, ihtiyar ve orta yaşlılar, hep aynı şekil elbiseleri giymekle beraber, yaşlarına uygun süsleri renkleri, kumaşları seçerek giyerler.

Gençlerin başlıkları, evvelki yazımızda belirttiğimiz gibi, ötekilerden farklıdır.

Bayram ve sayılı günlerde giyilen giyimler, gene aynı biçimdedir. Fakat kumaşlar parlak, daha göz alıcı, çok çeşitli renklerdir.

Baş giyilenler bir kaç renk olmalı, deyrenin başka renk, işlğin, könceğin başka başka renk oluğu, pek makbul ve hoş giden bir donanım teşkil eder. Hele pabuç da parlavık ise...

DERGİNİN NOTU: Değerli arkadaşımız Yetişen, yıllarca Devlet Konservatuvarında Derleme Gezileri'nde halk türkülleri ve ezgilerini plâklara almış, ayrıca Naldöken Tahtacıları hakkında geniş incelemelerde bulunmuştur. Dergimizde yazılarına tekrar başlamıştır.

BAZI BAĞLAMA (SİHİR - BÜYÜ - SIR)

Yazan: *Fikret KARADENİZ*

Bu yaz Trabzon'un içerlek kasabalarından Tonya'da Kan Öcü (Kan Davası) konusunda yaptığımız bir sosyal araştırma dolayısıyla, bu yörede bazı bağlama şekilleriyle karşılaştım. Bunları, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi okuyucularına ulaştırmak istedim.

Karadeniz kıyısına uzaklığı 50-60 km. kadar olan Tonya İlçesi, kapalı tabiat şartları (Dağlık, Ormanlık) yüzünden, Trabzon'un diğer kıyı kasabalarından daha ayrı ve kendine özgü özellikte bir toplumu barındırır.

Tonya Toplumunun bu ayrıcalığı manilerde göze çarpar:

"Gideyurum Tonya'ya
Tonya'da okumaya
Tonya'dan bir kız aldım
Ketani dokumaya" (1)

"Tonyalıym Tonyalı
Alırım iki karı
Biri gider ahıra
Biri yıkar kapları"

Folklor ürünlerinin her çeşitiyle karşılaşabileceğimiz Tonya Toplumunda aşk, sihir ve kan yanyanadır.

Dini kültürün ağır bastığı bu yörede, sihir de gündelik yaşayışı yapan ve idare eden bir faktördür.

Bağlama kelimesinden daha çok iki şeyi birbirine bitişirmek veya durdurmak, tutmak eylemlerini anlarız. Sihir'e giren ve burada söz konusu ettiğimiz "Bağlama" ise, maddi unsurları bakımından bir bitişirme, mânevî unsurları bakımındansa aksine tutma, durdurma, ayırma, birleştirmeye anlamına gelir.

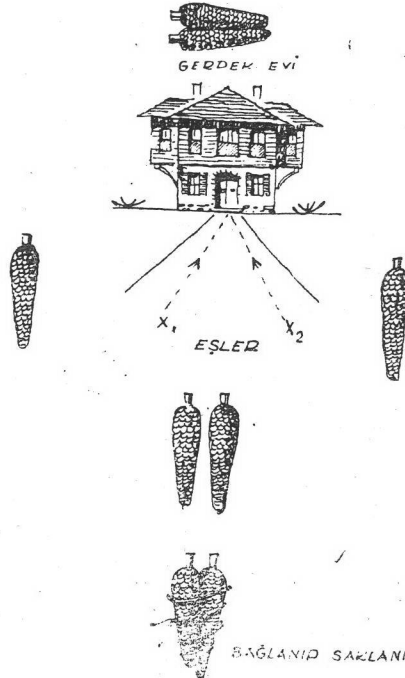
Bağlama'nın maddi unsurları "bağlamayı yapanın, bağlamayı yapmakta kullanılan aletlerdir. Çalı - çırpı, ip, silâh v.s." Bağlamadaki mânevî unsurlar ise "Doğrudan doğruya ve bağlanan insanların ruhları" dır.

— Bağlama denilen sihir (o yörede sır) olayı herhangi bir evliliği tasvip etme-

yen veya evlenen eşlerden intikam almak isteyen kimseler tarafından, güveyin gerdekte başarı sağlayamaması için yapılır. Tonya toplumundaki derin inanışa göre bağlamayı yapan tarafından arzulanan bu durumun her zaman gerçekleşmesi mümkündür.

Görüldüğü gibi "Bağlama" denen usul bir iman konusu değil, bir inanış konusudur. Yani dinden uzaktır, din dışıdır. Çeşitli hasımlık durumlarının doğurduğu bir gizli silâh olan bağlama, (ki bu gizliliği dolayısıyla ona — Sır — denir.) Tonya'da, daha çok bir başkasının sevip de alamadığı kızla evlenen erkeklerin başına gelir. (Bazan kızı seven oğlan, istenilen baş-

Mısır koçanı (Kudina) ile bağlama (BÜYÜ)

ARAŞTIRMALARI

liği (parayı) veremez, bazan da kız evlendiği erkeği istemez, istediği başlığı alan kızın ailesi onu zorla başlığı verenle evlendirirler.) İşte bu zoraki evlilik ancak bağlamayla bozulabilir. Yöresel inanışa göre bağlanan erkek bağlandıktan sonra, bazan kızı elini bile değdiremez.

Tonya'da tesbit ettiğimiz bağlama şekilleri şunlardır:

- 1 — Çalı - çırpıyla bağlama,
- a) Örnek: Mısır Koçanıyla "Kudina" bağlama.
- 2 — Silâhla Bağlama,
- a) Örnek: (Tüfek Kurşunuyla bağlama),
- b) Örnek: Bıçakla bağlama.
- 3 — Çiviyle bağlama,
- 4 — Kendi kendini bağlama,
- (Örnek: Bir tabancanın parçalarıyla kendi kendini bağlama).

1 — a) Mısır Koçanı "Kudina" ile bağlama: (2)

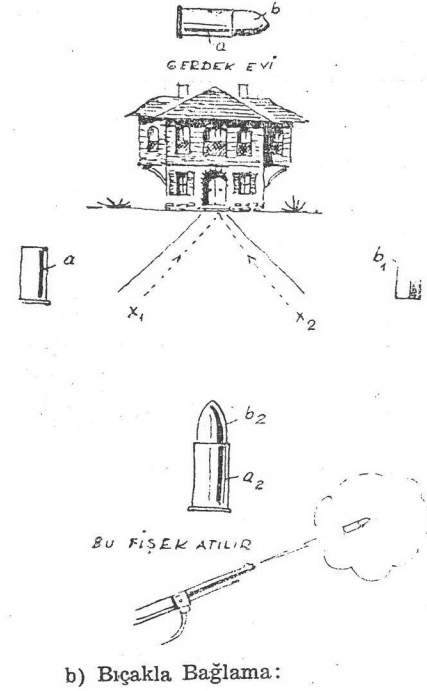
Bu bağlama şeklinde, düğünden sonra gerdeğe girecekleri eve gitmekte olan çiftlerin, geçit yollarının bir sağına, bir de soluna, taneleri alınmış birer mısır koçanı konur ve gelinle güvey bu iki koçan arasından geçtikten sonra, bağlamayı yapan gözükmeden koçanları alıp, bir iplikle birbirine bağlar. Hiç bulunmayacak bir yere veya kendi bulabileceği yere saklar. Eğer bu koçan bulunup çözülemezse güveyi çözülene kadar gerdekte başarı sağlayamaz. Bu şekli bize duyuran: Ahmet Bayrak, yaş 16, Sayraç Köyü — Tonya.

2 — Tüfek Kurşunuyla Bağlama:

Tüfeğin kullanılmamış fişegi alınır, ucundaki mermi çıkarılır. Mermi ve kovandan biri gelin ve güveyinin geçtiği yolun sağına, biri de soluna konur. Eşler geçtikten sonra gizlice alınan mermi yine kovanın ucuna yerleştirilir. Bu fişek daha sonra tüfeğin haznesine konulup havaya atışılır. Tonyalılara göre en tehlikeli bağlama şekli budur. Zira maddi unsurları tamamen kaybolacağından, (fişegin diğer kısımları bulunsa bile içindeki barut gaz olup havaya karışır,) bir daha çözümesine de imkân yoktur.

— Bu şekli bize duyuran: Nafiye Bayrak, yaş 50, Sayraç Köyü — Tonya.

Tüfek kurşunuyla bağlama (BÜYÜ)

b) Bıçakla Bağlama:

Bu bağlama şeklinde kılıflı (kınılı) Trabzon bıçağı kullanılır. Bıçak kınından çıkarılır, eşlerin geçit yolunun bir yanına kını, bir yanına da kendi koyulur. Eşlerin arkasından alınıp, bıçak tekpar kınına sokulur ve saklanır. Ancak bıçak bulunup kınından çıkarılırsa (Sihir-Sır) bağlama çözülmüş olur. Bu bağlama şeklini bize duyuran: Ahmet Bayrak.

3 — Çivi ile Bağlama:

"Bir adam, bir kız kocaya giderken onun güveyle geçtiği yol üzerindeki bir ağaca şu kızın aşkına deyip bir kaç çivi çakar. 7 sene gelinin çocuğu olmaz. Eşler bağlandıklarını anlarlar. Etraflarına yalvarıp yakarırlar, bağlamayı yapana para vâadederler. Nihayet bağlamayı yapan adam bulunur. Adam çivileri çaktığı ağacı gösterir ve çiviler çıkarılır. Rivayete göre ağaçtan sökülen çivilerin ucundan üç kan damlası

damlar, ondan sonra da gelinle güveyin tam 3 çocuğu olur.”

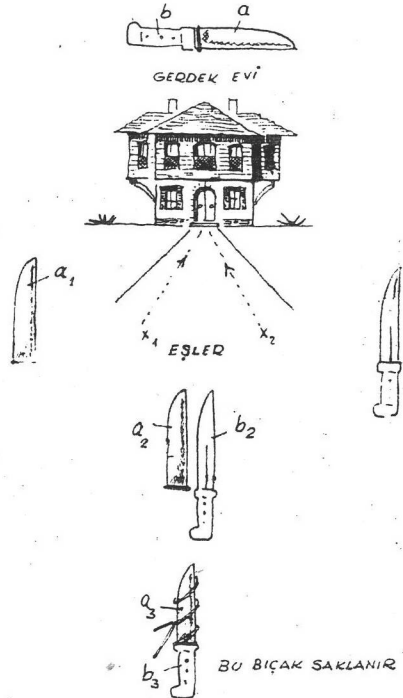
10 yıl önce olmuş olan bu bağlama olayını bize anlatan Kezban Halıcı, yaş 25, Kalacuk köyü, Şal Pazarı, Tonyaya yakın.

4 — Bir tabancanın parçaları ile kendi kendini bağlama:

Bu kendi kendini bağlama olayı, bağlayan ve bağlanan insanın aynı olması dolayısıyla ayrı bir durum gösterir. Ancak neticede yine bir ruhun bağlanması ve fonksiyonunu görememesi söz konusu olduğu için, bu şekil de öz bakımından bir bağlamadır.

Bir köylü, bir gün bir çimene oturup tabancasını silmek için söker ve parçalarını vücudunun sağına (kundağı) soluna bırakır. Sonra da parçaları ve kundağı silip takar. Olaydan sonra köylünün uzun zaman çocuğu olmaz. Daha sonra böyle bir iş yaptığını hatırlayan köylü kendisini bağladı-

Bıçakla bağlama(BÜYÜ)

ğini anlar ve tabancasını yeniden söker, ve takar. Böylece kendi kendini çözmüş olur.

Bu bağlama şeklinde dikkati çeken bir nokta, niyet yokluğudur. Demek ki insan niyet etmeden kendi kendini bağlayabiliyor. Bu olayı anlatan Ahmet Bayrak Tonya.

Bağlamanın olumsuz etkilerinin giderilebilmesi için onun çözülmesi gereklidir. Bunun için de, onun ya maddî unsurları bulunup çözülmeli, ya da bağlamayı yapan bilinip rica ve minnetle çözdürmelidir. Bazan bağlamayı yapan, hasımlıktan vazgeçerse bu çözüme işini kimsenin haberi olmadan yapar. O zaman gelin güvey arasındaki münasebet normale döner. Bazan da damat etrafına para vadederek bağlamayı yapanın çözmesini diler. Bağlamayı yapanların bir kısmı da sevap ve günah durumu dolayısıyla çözmeye yanaşırlar.

ÇÖZME ŞEKİLLERİ:

1 — İlk çare olarak her bağlamada maddî unsurlar, bağlanan veya bağlayan tarafından bulunur ve bizzat çözülür. Ancak bu çözüme işlerinde bağlama işlemi geriye doğru getirilerek yapılır. Bağlamadaki şekle uyulur. Yani maddî unsurlar çözülecek başlangıçtaki yerlerine konur. Gelinle güvey aralarından geçirilir. Çözülme tamamlanmış olur. Ondan sonra gerdek başlarıyla sona erer.

2 — Yine bir inanışa göre; bağlamanın maddî unsurlarının bulunmasına imkân olmayan hallerde, güvey gelinle mısır veya buğday dolu (Nimet çuvalları) çuvallarının üzerinde gerdeğe girerse, çözülme olur. Bağlama (Sır-Sihir) bozulur. Yani yatak yerine nimet çuvalları kullanılır. Köylülere göre bu çözüme şeklinde günah çöktür.

3 — Bu şekilde ise bağlanan güveyin derenin üstündeki tahta köprüyü burğu ile delmesi ve kimsenin görmeyeceği bir anda, oradan dereye işemesiyle olur.

Görünüşte bu bağlama ve çözümlerin biraz fantazi olduğu sanılır. Oysa verilen örneklerle bu folklorik olayın yerli sosyal psikolojideki derinliği göze alınırsa hâkım olan inanışın feridin ruhunda ister istemez olumsuz ve zararlı bir etki yapabileceği ortadadır. Köylülerin sık sık yakındıkları bu durum, bu sosyal gerçeği objektif olarak

AĞITLAR HAKKINDA VE BİR AĞIT

Yazan: İhsan ŞİMŞEK

Beyin kızı dendi mi, akan sular durur. Onun üstüne herkes susar. Kimse dönüp şöyle bir yan gözle bakamaz. Beyin kızı aşiretin, obanın namusudur, arıdır. O ulu ağacın dalındaki el değmedik ham meyvadır. Öyle kolay kolay, yenilip yutulmaz. Adamın boğazına durur. Beyin kızı dendi mi, kimse ağzını açamaz, kurşunla kavururlar adamı. Bey susunca, silâhlar konuşur.

Beyin kızı uğruna aşirette ölünür, öldürülür.

İmparatorluk kurunlarından önceki bu gelenek, imparatorluk kurunlarından da sürüp gitmiş, yaşadığımız yüzyılın Anadolu'sunda bile niteliğini yitirmemiştir.

Beyin kızına gönül kaptırmaya gelmez, Bu, yaşamakla yaşamamak arasında bir tercih yapmak demektir. Bile bile, ölümü göze almak demektir. Beyin kızı, beyin arzusu ile, geleneklere göre, ya bir başka beyin oğluyla ya da aşiretin, obanın ileri gelenlerinden biriyle evlenecektir. Aşiret yedisinden yetmişine değin düğün, dernek yapacak, eğlenecek, coşacaktır.

Beyin kesesinden yenilip içilecektir. Aşiretteki bu gelenek eski Türklerdeki ŞÖLEN'dir.

Beyin kızını kaçırmak, aşiretin bu eski Türklerden beri süregelen geleneğini yıkmak, yoketmek, onu tanınamak demektir. Aşirette her insan birer hukuk töresi haline gelmiş olan gelereklere uymak zorundadır. Onun için bu törelere, yasaklara karşı gelenler aşiret beyi tarafından aşiretin geleneklerine göre şiddetle cezalandırılır. Anadolu'nun sosyal, toplumsal yapısı da işte bu beylikler üzerine kurulmuştur.

Milattan önce 1900 yıllarında Anadolu'da Eti İmparatorluğunu kuran Labarnaş reddedemeyeceğimiz gösterir. Bu katılmış inanım giderilebilmesini, o yöredeki halkın aydınlanacağı bir kültür değişmesi geçirmesinde buluyoruz.

(1) Ketan: Ketan

(2) Kudina: Taneleri ahnmış Mısır Koçanı, Rumca bir kelime.

da Etilik denilen beylikleri birleştirmiş, onları içişlerinde, geleneklerinde olmasa da bile başkentsel bir yöntem altında toplamıştır.

Beylik sistemi üzerine kurulan Anadolu'nun sosyal ve toplumsal yapısı, başkentsel yöntemi yitirdiği zaman, daima bu sosyal yapısının çekirdeği sayılan bağımsız, kendi başlarına buyruk beyliklere dönmüştür. Bu durum Eti İmparatorluğundan sonra büyük Selçuk Devletinin yıkılışında da görülecektir.

Osmanlı İmparatorluk kurunlarında bile, iç işlerinde bağımsız olan beyliklerin zaman zaman, devletin karşısına yönetimleri yönünden bir problem olarak çıktıklarını biliyoruz.

Başkentsel bir egemenlik altında birleşerek bir Ulus oldukları halde devlet örgeninin sosyal ve toplumsal çekirdeği Osmanlılar içinde yine böyle bir beylik demektir. Has, Zeamet, Timar sistemini de toprak bütünlüğü yönünden geçici birer beylik "Toprak Ağalığı" olarak kabul etmek zorundayız.

İşte Anadolu'nun bu sosyal ve toplumsal yapısı, başkentsel bir yönetim olmadığı zamanlar kendi başlarına buyruk beyliklerdir.

Bugün bile Anadolu'daki toprak ağalığı bu beylik anlayışının bir devamı sayılır. Anadolu, toplumsal yapısı, yaşayışı, bir folklor ürünü olan ağıdı, türküsüyle böylesine bir ülkedir. Örneğin bunu sunduğumuz Ağıt'tan da anlamak, bu sonuca dayandırmak, kesin bir yargıya varmak güç olacaktır.

Beyin sözü sözdür. Onun üstüne bir başkasının sözü bile edilmez. Beyin kızına, kırsağına değil, kapısında yalanan kancık (dişi) köpeğine bile, kimse dönüp yan gözle bakamaz. Beyin dediği dedik, astığı astıktır.

Kimse bunun hesabını kendisinden soramaz. Bu Krallarınkine benzeyen bir çeşit Tanrısal hak gibidir. Onun için beylik babadan oğula geçer.

Bu Ağıt, Adanaya bağlı Kadırlı ilçesi.

nin Mehirlî köyünde İrazca Akkoç'tan 1951 yılında derlenmiştir.

Maras'ın Beyazıt beylerinden biri, bir kız ister. Dengi olmadığı için Beyazıt beyleri kızlarını isteyen adama vermezler. Gönül düşmeye görsün bir kez, yolunu yordamını bulup beyin kızını kaçırlar. Beyazıt beyi durur mu hiç, ne yapıp yapıp kaçırılan kızının öcünü alacaktır. Güz'ün ardından kış, kış'ın ardından nasıl olsa bahar, yaz gelecek. Kızı kaçırılanlar obalarından kalkıp yaylaya geçecek, gör, o vakit beyi, beyin adamlarını sen. Bey susacak, silâhlar konuşacak, Dadaloğlu'nun dediği gibi ölen ölecek, kalan kalacak, sonra ortalığı acı acı bir barut kokusu ve bir duman kaphıyacak.

Aradan bir yıl geçmez, böyle olur işte.. Andırın ilçesinden Halbir yaylasına dönerlerken kız kaçıran Hüseyin'le babası, beyin adamları tarafından yolda pusuya düşürülüp öldürülürler. Yolda Hüseyin'in atı bir başına kalır yalnız. Diz kapağından yaralanan at acı acı kişner. Uç ayağının üstünde seke seke yayladaki eve gelir. At'ın gelişini ilkin öldürülen Hüseyin'in kardeşi Hasan görür, nefes nefese içeriye koşar. Kara haberi Beyazıt beyinin kızı olan Hüseyinin gelinine ulaştırır. Diz kapağından kurşun yarası alan Kıratın seke seke geldiğini gören gelin bu ağıdı söyler:

Garat geldi seke seke

Bana binen geldi dey

Nasıl dedin gâvur Hasan

Gelin yarın öldü dey

Yekî tülü mayam yekin

Dal geldi beşiği sakın

Bey babamı öldürdünüz

Gâvur beyler tuğlar takın

Beyazıt beylerinin adamları, babasıyla birlikte pusuya düşürüp öldürdükleri Hüseyin'in arkasından yayladaki evine de bir baskın yaparlar. Balta ile sandıkları kırarlar, içlerindeki kıymetli eşyaları, evin önündeki devaleri, ağılındaki yozu (sürü) algın (yağma) alırlar.

Algın yapıldığı bir sırada Beyazıt beyinin kızı olan gelin ağıdıma devam eder.

Varın söylen izandığa

Bizde sözüne gandığa

Gâvur beyler palta saldı

Oniki yeşil sandığa

Aynal, yüküm çezildi

Düşman garşına düzüldü

Kak gedelim hatrı anam

Yeni umudum üzüldü

Çakal Atı bilmez terki

Fadık gıza düştü korku

Aldı deym az gâvur beyler

Bir bohçada dokuz kürkü

Halbir deller, serin yayla

Beş Ağlarım künde böyle

Derdini sormaya geldim

Yarım yaraların hayle

Halbirin akaba yanı

Akar geder adam ganı

Bir yillıcak gelin galdım

Nider'de alırdın beni

Seslen görümcüğüm seslen

Başım çıkmaz gara yasdın

Yarımınen bana benzer

Yeni çiçek dökmüş bostan

Sular akar güldür güldür

Gara kekil yıldır yıldır

Yarımınen bana benzer

Ağ gütlünen sarı bülbül

Yarım yiğitler gocağı

Belinde akma bçağı

Yarımınen bana benzer

At burnu Hartlap çiçeği

Çok sürmez, gelinin ahi tutar. Beyazıt beyi olan babası ölü. Anası, gelin kızına gelsin diye hâber salar. Dul kalan gelin de ellerine kına yakar, gözlerine sürme çeker, gelinlik giysisini giyer, düğün evine gider gibi, babasının ölüsüne gider. Bu kez gelinin anası, kızını öyle görünce şu ağıdı söyler:

Al gınalar yakınmışsın

Siyah sürme çekinmişsin

Gızım baban ölmedi mi

Parlak dona dikilmişsin

GELİN KIZI SÖYLER:

Al gınalar yakınmışsam

Siyah sürme çekinmişsem

Parlak dona dikilmişsam

Alemim başına anam

Yüksek babamın çardağı

Üstünde dolu bardağı

Babam bana çok eyledi

Dirile öle bir dahı

Bu arada gelin, aldığınız alğından neler kaldı diye sorar: Kız kardeşi de öldürülen

TEKKE ŞAİRİ FUZULİ

Yazan: Cahit ÖZTELLİ

Halk edebiyatı araştırmacılarının dikkatini çeken meselelerden biri de divan şairlerinin mahlâslarının, halk şairleri tarafından da kullanılmış olmasıdır. Fakat bu, büyük şairlerden çok, ikinci derecedeki şairlerin adları oluyor ekseriya. Aynı adı taşıyan halk şairleri vardır. Bu yüzden bazan, divan şairleri ile halk şairlerinin şiirlerinin ayırılması güçlüğü ile de karşı karşıya kalıyoruz.

XVII yüzyıldan sonra, çoğu halk şairleri, divan edebiyatı etkisinde fazlaca kaldıklarından işkiler doğmaktadır. Hele bazan kültürlü tekke şairleri, her iki yolda da aynı başarıyı gösterdikleri için zorluk daha da artmaktadır.

Bunlardan birisi, şimdiye kadar edebiyat tarihinin kendisinden hiç bahsetmediği, tekke şairi FUZULİ'dir. Tekke çevrelerinde düzenlenmiş cönklerde seyrek olarak şiirlerine rastlanmaktadır. İncelediğim iki-yüz elliden çok cönkte, öteki Bektaşî ve

kocasının kanlı elbisesini getirip önüne atar. Bunun üzerine gelin, kız kardeşi Arzu'ya şu ağıdı söyler:

Gadam alayam Arzu

Geçdi öğlen gulak farzı

İntizar mı verdi ola

Güveyilik diken terzi.

Sözlük: Algın — Yağma, yağmalamak, Palta salmak — Balta ile parçalamak, kırmak, Çezilmek — Çözülme, Garşı — Karşı, Kak Kalk, kalkmak, Umudun üzülmüşü Ümidin boşa gitmesi, ümitsizliğe düşmek. Halbir — yayla adı, Deller — derler, demek, Kün de — hergün, Hayle — nasıl?, Akaba — Akıntı yönü, Nider — ne yapar, Gan — Kan, Görümce — Kocasının kız kardeşi, Gara — Siyah, kara, Hartlap — bir orman ağacı, Don — Giysi, Dikilmek — Girmek, bürünmek, Dahı — daha, Çardak — evlerin önünde yazın üstünde yatılmak üzere tah-tadan yapılmış yüksek yer. Kekil — Saç, Tülü maya — ay yüzlü güzel, Yekinmek — Kalkmak, Deyi — Diye.

Alevî şiirleri konusunda 15 - 20 kadar nefes ve koşmasına rastladım. Hayli tereddütten sonra, aruzla yazılmış şiirlerinin hiç birini, divan şairi meşhur Fuzulî divanında bulamadım. Heceyle yazılanlar ise açık olarak, bir tekke ve halk şairi karşısında bulunulduğunu gösteriyor.

Divan şairi Fuzulî'nin, bâtinî zümreler üzerindeki etkisi hakkında Abdülbakî Gölpinarlı, büyük emek ve bilgi ile hazırladığı "Fuzulî Divanı" adlı eserinin önsözünde konumuzla ilgili olarak şunları yazmaktadır (sayfa CXXXIII):

"Fuzulî'nin zamanından itibaren artmaya başlayan ve günden güne yayılan şöreti, bilhassa onun Şif bir şair oluşu ve Bektaşî tekkelerinde muharremlerde "Hadika-tüs-Suadâ" sının okunması yüzünden Bektaşî ve Alevîler tarafından benimsenmesi, şiirlerinin bestelenerek, yahut semaî, kalenderî veya divan tarzlarında, yahut da gazel tarzında Bektaşî tekkelerinde, Alevî aynı cemlerinde okunmasına ve bu suretle onun saz şairleri tarafından da tanınmasına sebep olmuş, şiirleri tekkelerden saz kahvelerine, Bektaşî ve Alevî saz şairlerinin hâfızalarından lâdinî halk şairlerinin hâfızalarına, divan sahifelerinden halk şiirlerinin halk türkûleriyle destanlarının yazıldığı cönklerle intikaline yol açmıştır. Bu suretle kudsileşen şair, zühdf - tasavvufî edebiyat mümessilleri tarafından da sevilmiş... Bu suretle sofiler tarafından büyük bir şair, bir sofi tanınmış ve safdiller, onun her şiirinde tasavvufî bir mâna aramaya kalkışmışlar, Fuzulî de büyük İran şairi Hafız - Şirâzî'nin mazharîyetine sahip olmuştur."

Gerçekten halk edebiyatı üzerinde en çok etkisi olan divan şairi Fuzulî'dir. Elimizdeki cönkler bunu açıkça göstermektedir. Alevî ve Bektaşî çevrelerinde bu kadar etkisi olan Fuzulî'nin hayranlarından birinin aynı adı almakla sevgisini göstermesi tabiidir. Büyük Yunus'ta da böyle olmuş, aynı adı alan yedi Yunus takipçisi yetişmiştir.

Tekke şâiri Fuzûlî'nin aruzla yazdıklarının, bir yanlışlığa meydan vermemek için, Bağdatlı Fuzûlî'nin divanı ile karşılaş-tırdım, hiçbirini orada bulamadım. Esasen eldeki hece ile yazılmış şiirler yeni bir şâirle karşılaşıldığında işkil bırakmamaktadır.

Daha önce bu şâir hakkında bir araştırma yapılmadığından kendi vardığım sonuçları vereceğim.

Halk şâiri Fuzûlî, Bektaşî - Alevî'dir. İyi öğrenim görmüştür. Aruz ve hece ile yazılmış şiirlerine rastlanmaktadır. Şiirlerinin bulunduğu cönkler hep 19. yüzyılda yazılmış olduğuna, dil ve ifade özelliklerine bakarak, şâirin bu yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Yine 19. Yüzyıl tekke şâirlerinden Bosnavî'nin "Âşıklar Destanı"nda pek çok tekke ve saz şâirleri, özel durumlarına göre alfabe sırasıyla anlatılırken, Fuzûlî için şöyle diyor: "FUZÜLİ BAŞINA BİR KURU BELÂ". Bosnavî'nin destanı da şâirimizin 19. yüzyılın birinci yarısında yaşadığını gösteren bir belge olabilir.

Şimdilik, başka belgelerin bulunmasını bekleyerek, tahminlerde bulunmayı doğru bulmuyoruz. Biz, yalnız Fuzûlî adındaki tekke şâirini ilk olarak haber vermekle yetiniyoruz. Bunu haber verirken de şâirin birkaç şiirini aşağıya alıyoruz:

Deli gönül sana nasihatim var
Yüze gülen dosttan sakın kendini
Gaafil olma gözüm, gafletten uyan
Yüze gülen dosttan sakın kendini

Ârif isen sırrın nâdâna açma
Olur olmazların bâdesin içme
Düşmandan bir zarar gelirse kaçma
Yüze gülen dosttan sakın kendini

Bir saat barışır onbeş gün küser
Kasdeder kurulu yayına basar
Fırsatın bulunca başın keser
Yüze gülen dosttan sakın kendini

Ey FUZÜLİ, bize Hak'tandır yardım
Doğruluk ederken murada erdim
Sorarsanız pîrimden böyle gördüm
Yüze gülen dosttan sakın kendini

o o o
Muhabbet açıldı, minnet Hüda'ya
Sâkı kerem eyle, devran bizimdir
Feryadımız çıksın arş-ı âlâya
Bülbüller ötmesin, feryat bizimdir.

Hep güzeller bir araya derildi
Pîr önünde ulu divan kuruldu
Rakipler dergâhtan sürüldü
Şimden gerü huri, cânân bizimdir.

Gel, gam-ı feryadı bırak, geçelim
Aşk ile muhabbet bâbın açalım
Sâkı doldur peymâneyi içelim
Devlet-i hütkârın nûru bizimdir.

Çok şükür muradım aldım Hüda'dan
Hâcetim kalmadı bay-ü gedâdan
Fâriğ ol FUZÜLİ kuru kavgadan
Âlem-ü cihanda seyran bizimdir.

o o o
Sakın şeriate meyl verme sen
Verirsen, derunundan verme sen

Mescit kapısına yolun düşerse
İlden ileri seğirdüp girme sen

Cümle fitne-başı oraya dolar
Onlara uyup namaza durma sen

Durursan da özünü Hakka bağla
Zâhir mollasına gönül verme sen

Camiye, mescide yolun düşerse
Tez çık, minber gibi dikilip durma sen

Her ne ki ararsan özünde ara
Boşuna uzağa gönül yorma sen
Âdemler pîrlerdir, pîrler âdemler
Her gördüğün de âdem görme sen

Gönüllere bir gezin, sandığı vardır
Anahtarını kimseye verme sen

İman hazine, İblis uğru, akıl bekçi
Hırsıza çaldurun, gafil durma sen

Hoyrata sır verme, düşmana kılıç
Kılıç verirsen de sırrın verme sen

Eğer bir mürşitten müşkil ararsan
İki âdemin yanında sorma sen

Hak Muhammed'e miraçta dediği
Sakın gömleğine sırrın verme sen
Ey FUZÜLİ hakikat haberin
Hak dedi, haksıza haber verme sen.

Saz Şairleri:

ÂŞIK ŞENLİK'İN ŞİRLERİ IV

Derleyen: İsmail ÂŞIKOĞLU

ABBAS
Gel senle imtihañ olak gam donun giyin âşık
Şimdi vuracam sinene dağ ile düğüm âşık
Tarlın gibi gözleridim ben evgâh yerlerini
Şikâr kimi (gibi) düşüpsen elime bugün âşık
ŞENLİK

Arz ediben geldim men size değin âşık
Sende hiç muhabbet yok mu ey kalbi hayin
Sâkı doldur peymâneyi içelim (hain) âşık
Evvvelâ havayî gitme sonra pişman olarsan
Ne zamanki alt edersen o zaman öğün âşık

o o o
ŞENLİK
Şöhretin vezir yanında
Rütbesiyle şan lâyıık
Oturuşun, o duruşun
Hem sultan'a han'a lâyıık

FERYADİ
Safa geldin gözüm üzre
Olasan mihmâna lâyıık
Şeyhülislâm, Sadr-ı-âzam
Doğru Alosmana lâyıık

o o o
İZANİ
Çıldır sancağında âlâdan âlâ
İz'anî'ye hasım gelip sen böyle
Eğer bilirisen ismini söyle
Yardan yâr olsun baba Şenlik'e

ŞENLİK
Daha budur gul Şenlik'in muradı
Nuranî pîrlerim rüyada dedi
Gavhane ocağı okunur adı
Arayıp bulmuşam âşık İzanî

İZANİ
Arzeyleyip çıktım diyar gurbete
Nice cebellerde yolum var benim
Gece gündüz zar-ı figan eylerem
Tükenmez deryada gülüm var benim

ŞENLİK
Aşkın tüccarıyam metah sataram
Celâllansam gayri halim var benim
Hasım karşısına dalga ataram
Çalkanıbañ bahr-i selim var benim

İZANİ
Aşklar söylerler mücevher sözlü
Görünür cemalin ne bedir yüzlü
Canımın içinde cânânım gizli

Yazın kışın solmaz gülüm var benim

ŞENLİK
Ehli kâmil olan sözü mü seçsin
O nice minberdir ayağı yeddi
Neden halk olundu ne sebep için
Ne yerde kurdular dayağı (direk) yeddi

İZANİ
Ehli kâmil benem sözü mü seçim
Keramet minberinin ayağı yeddi
Nurdan halk olundu ol âdem için
Kâbede kurdular ayağı yeddi

o o o
NURİ
Bir zamanda çok giyindim beylerin hâletini
İhtiyar çağında yine bindim aşkın atına
Açsam gizli metahımı kim bilir kıymetini
İnci mercan yahut zümrüt gevher-i kân mendeki

ŞENLİK
Açıldı aşkın ummanı sedrimde kur bağını
Zağ bilmez gülün kadrini bülbüle ver bağını
Bir değerli töhmet ile kıracam zevrağın
Gametin tarûmar edip gaddın büken men dedi

NURİ
Hasta Hasan al sazını çağır yoldaş gel deyu
Süsen sümbül mor menekşe bülbül öter
gül deyu
Nabit âşıklar kargayı satar bülbül deyu
Tülek terlan şirli şahin behri lâcın men dedi
ŞENLİK

Deli gönül aptal olup kış da birdi (r)
yaz da bir
Dolanır dağı sahrayı çöl de birdi (r) düz de
bir

İsterise malik olam külli var devlete
Bütün dünya benim olsa çok da birdi (r)
az da bir

o o o
ŞENLİK
Merhaba usta Sümmânî gevher seçen
merhaba

Kelâmı Kadim içinde harfi seçen merhaba
Hasret kaldık bu dünyada mahitâ; ziyasına
Dünyanın müzeyyen keyfin koyup geçen
merhaba

Kerametın zahır olsa ehli diller başısan
Şenlik'in gözünün nuru, hülûkâr gardaşısın
Cenneti bihuş bağında müminler yoldaşısın
Hazreti kırklar yedinden bade içen merhaba

SÜMMANİ

Güş ver cevabıma ey usta Şenlik
Dinle ben fakirin muhabbetinden
Bu cümle ruhların mayası nedir
Bil gözesin söyle hidayetinden

ŞENLİK

Sayeyi pîrimden olmazam mahsun
Söyleyim anıhyak kemalettinden
Bir nurla meknundur mayası keş nun
Sebebi Resulün yüz hürmetinden

SÜMMANİ

Anladım ermışsen sen de kemale
Düşerem seninle bir galmagala
O nedir halk oldu dağdan evvelâ
Tarif eyle bana âlâmetinden

ŞENLİK

Sen bir derya isen ben de bir deniz
Sanma ki bu hali bizler bilmeyiz
Evvelâ halk oldu Çelebi Kubeys
İstersen vasfedim âlâmetinden

o o o

KAYNAKLAR

- 1 — A. Caferoğlu, Doğu İllerimiz Ağız-
larından Toplamalar I (Kars, Erzurum,
Çoruh İbnyılıarı Ağızları). 1942 İst. Bür-
haneddin Basımevi, T.D.K., C. 1. 9
- 2 — Halk Şiiri 19. Yüzyıl, Varlık Ya-
ynları.
- 3 — Halk Şiiri 20. Yüzyıl, Varlık Ya-
ynları.
- 4 — İzahlı Halk Edebiyatı Antolojisi,
Pertev N. Boratav.
- 5 — İslâm Erdener, Aşık Şenlik Diva-
nı, Bugün Matbaası, Kars 1960
- 6 — Abbas Aralı, Şenlik'in Şiirleri
1934, El Yazması.
- 7 — Kırzoğlu M. Fahrettin, Halk
Edebiyatı Deyimlerimiz Üzerine Bir Dene-
me. Türk Dili, sy. 124, 125, 126, 128.
Yıl 1962.
- 8 — Doğuş, Kars Halkevi Dergisi,
sy: 30, 31, 4, 17. (58), 63.
- 9 — Eski ve Yeni Kars Gazeteleri,
- 10 — Kırzoğlu M. Fahrettin, Edebiya-
tımızda Kars II.

Bize gelen KİTAPLAR

* Sadı CUMBUL: "Nasreddin Hoca-
dan". Şiirler. Hoca'nın 44 fıkrasının şiirle
dile getirilişi. 3 cü baskı. Nasreddin Hoca
Derneği Yayınları: 3. Akşehir. 12X16 bo-
yunda, 52 sayfa, 250 kuruş.

* Dezsö SZABO — Sadrettin KARA-
TAY: "Sürüklenen Köy". Roman. Millî Eği-
tim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Ter-
cümeler Bölümü Macar Klâsikleri: 19. Cilt.
I., II., III. 18X12 boyunda, I. cilt 339 say-
fa, 550 kuruş; II. cilt 360 sayfa, 600 kuruş,
III. cilt 344 sayfa, 550 kuruş.

* Varlık Yayınevi — "Varlık Yıllığı
1964". Yeni şiirler, hikâyeler, soruşturma
cevapları, dünya şiirinden örnekler, b'yoğ-
rafyalar, 1963 ün sanat olayları, şiirimiz,
roman ve hikâyemiz, dil çalışmaları, plâstik
sanatlar, Türk ve dünya sineması, musiki
ve tiyatro çalışmaları, Varlık Yıllığı: 5.
12X17 boyunda, 534 sayfa, 8 lira.

* Talât Sait HALMAN: William Fa-
ulkner". Hayatı, sanatı, eseri. Varlık Dün-
ya Klâsikleri: 22. 12X17 boyunda, 96 say-
fa, 2 lira.

* Robert Louis STEVENSON — Bed-
riye ŞANDA: "İki Yüzlü Adam". Roman.
Varlık Büyük Cep Kitapları: 230. 12X17
boyunda, 96 sayfa, 2 lira.

* Herman HESSE — Behçet NECA-
TİGİL: "Gençlik Güzel Şey", Yazarın üç
uzun hikâyesi. Varlık Büyük Cep Kitapla-
rı: 232. 17X12 boyunda, 86 sayfa, 2 lira.

* Tahsin YÜCEL — "İki Peri Kızı". Üç
Türk masalı. Varlık Çocuk Klâsikleri: 52.
17X12 boyunda, 64 sayfa, 1 lira.

* Etem SARI: "Köye Doğru". Hikâye-
ler. Filiz Yayınları No. 3. Yeni İkinci Çar-
şı, No. 3, Kırşehir. 17X12 boyunda 48 say-
fa, 1 lira.

İstanbul Folkloru:

ESKİ İSTANBUL EVLERİNDE ISITMA

Yazan: Münevver ALP

Eski İstanbul'un bütün evleri, konak-
ları, yalıları ahşaptı. Orta halli ailelere
mahsus evler iki katlı, nihayet üç katlı
olurdu.

Ekseri evlerde tavan arası vardı. Bu
evlerde oda sayısı az, fakat sofalara pek
geniş yer verilirdi. Setli sofalar, şahnişli
sofalar vardı. "Sofa değil, divanhane",
"Bir sofa ki at koştur" diye tarif edilen
bu koca sofalar üstünde 3-4 oda zor bulu-
nurdu. Ekserisi 2 büyük oda, bir de küçük
sandık odası idi.

Bu odalar yüklüklü, dolaplı idiler. Yan-
ğından kurtarılabilmiş eski binaların oda-
larında ise sumandıralar da olurdu.

Yatak odalarındaki yüklükler aynı za-
manda gusulhane vazifesi görürdü. Yüklü-
ğün içi arka ve yan duvarları çinko ile dö-
şenir, kaplanır. İçinde bir iki kova su
alabilecek bir bakır semaver ile bir küçük
mutfak iskemlesi, bir tas, bir kova bulu-
nurdu. Semavere atılacak bir kürek mangal
ateşi hem semaverdeki suyu kaynatır, hem
de gusulhaneyi ısıtırdu.

Suyun akıntısı bir boru ile alt kattaki
helâya verilirdi. Bu odalar evli çiftler
içindi.

Evin büyük hanımı, genç kızları, kü-
çük yaştaki kız ve erkek çocukları hep bir
odada yatarlardı. Yataklar akşam yapılır, sa-
bahleyin toplanır, odanın yüküğüne istif
edilirdi.

O zamanki evlerin sofaları gibi alttaki
mutfakları da, pek geniş olurdu. Kıyıda gö-
mümlü en az üç dört önes küpü, duvarlarda
raflar, büyük büyük erzak dolapları, çifte
çifte tel dolapları bulunurdu.

Konaklarda, harem dairelerinde ince
kiler, kaba kiler, diye iki kiler vardı. Bun-
lardan ince kilerde meyveler, reçeller, şü-
ruplar, kahvaltılık peynirler, zeytinler, yu-
murtalar, turşular, hoşafık üzümle bulur-
nur ve kaba kilerde ise sade ve zeytinyağ-
ları, pirinç kazavileri, şeker ve un, sabun
çuvalları, tavanda soğanlar, çömleklerde
kavurmalar dururdu. Çünkü mutfakta er-
kek ahçıları olduğu için erzak kâmilan ha-

Saraybosna Müzesinde bulunan bir pirinç
Türk mangalı

remdeki kilerlerde saklanır, kilitlenir, her-
sabah konağın kâhya kadını lâzım olan
gündelik erzakı harem kâhyasına veririrdi.

Orta halli ailelerin bu erkek ahçı kay-
gusu olmadığı için, evlerin kilerleri mut-
faklardaki büyük dolaplardı. Evlerin tek
kâgir kısmı, geniş bacalı, davlunbazlı bü-
yük ocakları idi. Kışın evleri ısıtacak soba
diye bir araç olmadığı gibi, Anadolu ve Ru-
meli evlerinde olduğu gibi ocaklı odalar da
yoktu. Isıtma aracı yalnız mangallardı.

Mangallar birkaç cinsti: Bakır man-
gal, pirinç mangal, Manastır mangalı, gö-
beksiz mutfak mangalı, saç mangal, kalaylı
gündelik mangal gibi.

Bakır mangallar, boy boy, kenarlı, gö-
bekli, üstleri kapaklı kırmızı bakırdan
olurdu. Pirinç mangallar, tahta üzerine pi-
rinç kaplı, etrafı kırmalı, süslü tablalar
üzerine oturtulurdu. Kısa üç ayaklı, yanla-
rı kulplu, kenarsız, eli santim kutruna,
otuz-kırk santim boyunda mangallardı.

Bu mangallar süslü ve gösterişli oldukları için misafir ve gelin odaları için kullanılırdı.

Manastır mangalları yuvarlak kenarlı bir bakır göbekten ibaretti. Kenarları cilalı tahtadan oymalı, dört ayaklı - alçak bir masa şeklinde, ortası mangal göbeğini alacak kadar delik, tahta ile bakırdan karışık bir mangaldı.

Gündelik mangallar kalaylı bakırdan, enli kenarlı, çift göbekli olurdu. Kalaylı bakır mutfak mangallarının kenarları, etrafında ısınacak yemek sahanları dizili duracağı için geniş olurdu.

Bu mangalların hepsinin üzerini örtecek kevgir gibi delikli, yüksek kubbeli, iki kulplu karakları vardı.

Kışın yatak odalarına konulan mangallara yalnız akşam ateşi yakıldığı zaman ateş konurdu. Fakat dibine elleme konmazdı.

Kış günleri sabah akşam günde iki nöbet kömür yakılırdı. Yakılacak kömür kaç mangala taksim edilecekse ona göre elleme, orta, mıcır diye kısımlara ayrılan kömürlerden çıkarılıp yakmak için ocağa dökülürdü. Oturma odasının mangalları çift göbekli olduğu için bu göbekler akşam sabah değiştirilerek kullanılır, oda ateşsiz bırakılmazdı. Sabahları ocaktaki kömürler yanınca kadar evdeki bütün mangalların

göbekleri mutfağa taşınır, külleri kül tepsisine tel kalburdan geçirilirdi. Buna kül elemek derlerdi.

Ocaktaki kömürlerin, karıştırılarak iyice yanması temin edilir, elenmiş küller mangal göbeklerine ateşin bakıra temas etmiyeceği şekilde yayılırdı. Sonra ocakta nar gibi yanmış en büyük elleme kömür, mangalın dibine, külün içine gömülür, üstüne ikinci derecede olan ellemeler dizilir, küllenir, daha üstüne iki üç kürek kırıklı tâbir edilen ceviz büyüklüğündeki ateşler konurdu. Bunlar da hafifçe küllenir, en üstüne mıcır denilen fındık ve leblebi büyüklüğündeki ateşler konarak, küreğin tersiyle üstüne basılır, ateşler sıkıştırılırdı. Mangalın ateşini bu mıcırılar beslerdi.

Bu mıcır, tepsideki elenmiş külden kürekle alınır, mangalın tepesinde bir avuç içi kadar yer açık kalmak üzere ateşin üzeri külle kapatılırdı.

Hemen açık tepeye ıslak bir limon kabuğu parçası koyup kızgın kulplarından bir elbezi ile tutulan göbek, odadaki mangalın içine oturtulurdu. Her mangalın p'rinçten veya saçtan ayrı bir maşası vardı. Bu maşalar mangalların süsü gibi uslu uslu mangal kenarında oturtulardı. Çünkü maşayı ele almak, mangal karıştırmak "günah" ve "ayıp" sözleriyle evin büyükleri tarafından gençlere, küçüklerle yasak edilmişti.

Kömürlükte, mutfakta uğraşan, kuyudan su çeken, yukarı kat musluklarına su taşıyan, helâları yıkayan, kirlenmiş, lekelenmiş şamdanları, şamdan tepelerini oğup temizleyen, yatakları toplayan, ortalık süpüren, evin kızı, gelini, halayığı dışarda üşür, elleri soğuktan mosmor olurdu, burnu kızarır, sıcak odaya girince hemen mangal başma koşar, fakat elini maşaya uzatmazdı.

Ellerini, yüzünü ateşe uzatır, ısıtmakla yetinirdi.

Maşa, mangaldaki ateşi eritirdi. Sıcak odada mangal eşmek büyük bir israf sayılırdı. Böyle bir hareketi yapacak olan genç kız veya gelin, saygısızlıkla, terbiyesizlikle, müsriflikle suçlandırılırdı.

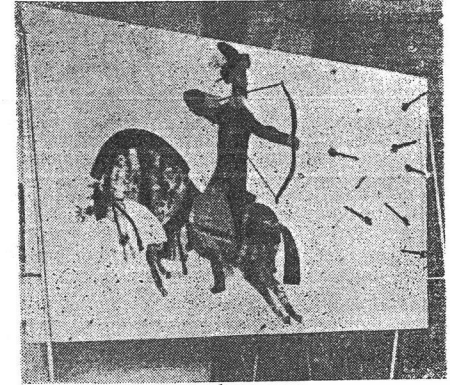
"— Aman yarabbi nekadar arsız. San-ki hiç yol yordam görmemiş, iki maşa vurdu mangalı harman yerine çevirdi".

TÜRK — MACAR MÜNASEBETLERİ SERGİSİ

Yazan: Bora HİNÇER

Ocak ayının 17. günü Güzel Sanatlar Akademisinde İstanbullularca ilgiyle kar-şılanan bir sergi açıldı. Macaristan Elçisi İmre Kutas ve Macar Konsolosu tarafından açılan ve Macar Hükümeti Kültür Münasebetleri Kurumu'na üç yıl önce açılması için teşebbüse geçilen "Tarihte Türk - Macar Münasebetleri" adlı sergi, Macar İlimler Akademisi Türkiyat Uzmanı ve aynı zamanda Türkçeyi ana dili gibi konuşan Dr. György Hazai'nin önderliğinde tamamlanmış ve Türkiye'ye getirilmiştir.

Çift taraflı 36 adet renkli ve siyah - beyaz pano, Macaristan'da yapılan kazılar neticesinde çıkarılan ve Türk etkisi belli olan seramik eşyalar ile Jagos Kossuth'un Türk Milletine hitap eden bir bildirisinden meydana gelen serginin grafik resimleri, meşhur Macar kadın ressamı Heinrichmann Emma tarafından yapılmıştır. Serginin en ilginç eseri, at üzerindeki bir Türk savaşçısının ok atışını gösteren resimdir. Ester-ğon - Srentamis tepesinde bulunan çift yazmalı seramik kapların, Osmanlı hâkimiyeti devrindeki Macar şehirlerinin, Macar Millî Müzesindeki Türk teşhir vitrininin, Sziget-

Sergide gözlenen eserlerden at üstünde bir Türk savaşçısı

var'daki Kanunî Süleyman Camisinin resimleri ve Macar dilinde kullanılan Türkçe kelimelerin grafikleri ilgiyle takip edilmiştir.

Sergi, bu ay Ankara Güzel Sanatlar Galerisinde, daha sonra da Tekirdağ'da bulunan Rakkonci evinde teşhir edilecektir.

"— O kadının kocasının iki yakası bir araya gelmez, sabahtan akşama kadar elin den maşa düşmüyor".

Gibi sözlere hedef olmamak için, gençler elini maşaya sürmeye korkardı.

Akşamdan iyice küllenmiş, kapağı örtülerek bırakılmış oturma odasındaki mangal sabahleyin namaza kalkan evin büyük hanımı açardı.

Besmele ile mangal kapağını kaldırır, hemen dolabın alt gözündeki yerine kordu. Çünkü eve alınan her eşyanın bir yeri vardı. Her eşyanın yerli yerine konması ev kadınının baş şartı idi. Evine aldığı eşyayı ortaya bırakan kadınlara savruk, pasaklı denilirdi. Yetmiş yaşında olsa da evin büyük hanımı, eline aldığı mangal kapağını, mangal yaygısının üstüne bırakmayı bir suç sayar, çocukluğundaki ustasının evindeki bir alışkanlıkla hemen yerine koymayı tabii bir iş bilirdi.

Kapağı alınan mangalın üstündeki soğuk külleri maşa ile usul usul yana çeker, akşam ateşinde dibe yerleştirilmiş olan orta ellemeleri nar gibi pırıl pırıl ortaya çıkarırdı. Yandaki kıvılcımlı küle kahve cezvesini sürerdi. Bu sırada sütçü gelmişse, ateşin üstüne sacayağını koyar, süt tence-resini oturturdu. Hep o ateşte süt kaynar, salep pişer, yağ sürülecek ekmekler kızarır, kahvaltı faslı bitmeden ateşe konan el-tası da ısınır. Çoluk çocuğun elleri, ağız-ları sıcak suda köpürtülmüş elbezleri ile silinirdi.

O sırada sabah kömürünü ocağa dökmüş olan halayık veya evin gelini, elinde boş ateş küreği ile odaya girer, ocaktaki kömürleri ateşlemek üzere mangaldan ateş isterdi. Büyükhanım mangalın tertibini bozmadan kendi deyimini "Mangalın içini harman yerine çevirmeden" en elverişli gördüğü ateşleri verirdi.

SÖT VEREN ANNELER
KANSIZLIK. ZAFİYET
KLOROZ. İSTAHSIZLIK
SIRACA VE NEKAHAT
İÇİN

Derlemeler:

BİLMECELİ KONYA FIKRALARI

Yazan: Selçuk ES

Eski zamanda yolcunun bir kırdaki gi-
derken ikinci namazını kılmak üzere Kib-
leye namaza durur (Tabii güneşin batmak
üzere olduğunu görmek suretiyle kiblesini
tayın ederek). Namazı kılar, sağına selâm
verir, orucu bozulur. Soluna selâm verir
abdesti bozulur. Kiblesine bakar, ailesi boş
düşer. Neden acaba?

CEVAP- Yolcu sağına selâm verdiğin-
de Bayram ayını görür, oruc bozulur, zira
Ramazanın son gününde imiş.

Soluna selâm verdiğinde ileride bir ça-
yın akdığını görür, teyemmüm ettiğinden,
abdesti su görünce bozulur.

İleri baktığında karşıdan gelen bir şa-
hıs görür, Bunun da senelerce evvel öldü-
ğünü zannedip ailesini alarak kendisine eş
edindiği arkadaşı olmasıdır. Yaşayan ölü
evine döndüğü için ailesi boş düşer.

Adamın birisi elli kilo ağırlığında çe-
limsiz bünyede olup tarlada çalışırken iki
adet altundan mamul top bulur. Bunların
ne olduklarını tetkik ederken komşuları
görüp almak isterler ve kovalamaya baş-
larlar. Üçer kilo ağırlığındaki toplarla ko-
şarken karşısına ince uzun bir köprü çıkar.
Köprü ancak bir kişinin geçeceği genişlik-
te 56 kilo gelen bu adam karşıya köprü-
rünü, 53 kilodan fazla ağırlık taşımaz, göçer”
kayı var. Kendisi ve altın toplarla birlik-
te 56 kilo gelen bu adam karşıya, köprü
yıkılmadan geçiyor. Acaba nasıl geçmiştir?

CEVAP: Topların birini atıp, birini tut-
mak suretiyle geçiyor.

Uzunca bir köprüden üç kişi geçiyor.
Yalnız bunlardan birisi köprüyü hem göre-
rek, hem basarak geçiyor. İkincisi görüyor,
fakat basmadan geçiyor. Üçüncüsü görme-
den ve basmadan geçiyor, acaba nasıl geç-
mişlerdir?

CEVAP: Hâmile genç bir kadın köp-
rünün başına gelince yanındaki ihtiyar an-
nesini sırtına alarak geçiyor. Tabii kendisi
köprüyü görüyor ve basarak geçiyor. An-
nesi görüyor, basmadan geçiyor, karında-
ki yavrusu ise hem görmüyor ve hem de
basmadan geçiyor.

Denizin ortasında ne var...? Bunu bil-
mezseniz Konya'nın ortasında ne var, onu
bilin...?..

CEVAP: Deniz ve Konya kelimeleri
beşer harften ibarettir. Ortalarına N harfi
isabet ettiğinden ve bu N harfi söylenişte
Ne sorusunu meydana getirdiğinden fıkrâ
cevabıyla tamamlanmış olur.

— Bu sene sizi köyde göremedik, aca-
ba nerede vakit geçirdiniz?

— Bu sene babamla birlikte karakışta
karatekeden kara süt sağmakla vakit ge-
çirdik.

— Ne oldu, bu sene siz'n tekelardan
kara süt mü çıktı?

— Hayır, sözümü anlamadın. Tekeden
süt sağarken bakraçlara sağıyorduk. Fak-
kat, yerde kar olduğu için, bakracın kar
üzerinde durmasından kinaye bakraca de-
ğil de, kar'a süt sağıyormuş mânasına, söz
kısası böyle söylemişim.

AKBANK

1964 Yılı çekilişlerine katılmakla

siz
de
ikramiye
kazanabilirsiniz

- Lüks apartman daireleri
- Yurdun dilediğiniz yerinde mesken parası
- Hisse senedi ve Devlet tahvili
- Çeşitli ve zengin para ikramiyeleri

Hesap açtırmakta acele ediniz.....

AKBANK

(Folklor- 17)

DERİVİT

Meto

YARA ve YANIK MERHEMİ

(Folklor: 18)

GRİPİN

ve NEZLEYE karşı
GRİPİN
Kullanınız

Aldığınız müstahzarın ha-
kiki Gripin olduğunu anla-
mak için GRİPİN markasına
bilhassa dikkat ediniz.

GRİPİN

gündé 3 adet alınabilir

(Faal: 441 — 19)

TÜRKİYE'DE
İLK **florürlü**
DİŞ MACUNU...

DİŞ MİNELERİNİ SERTLEŞTİRİR ÇÜRÜMELERİ ÖNLER

(Radar: 1 — 20)

ÜNYON

SİGORTA
KUMPANYALARI

Paris Merkezleri: 9, Place
Vendome

VE

HAYAT

Türkiye İşletmeleri
Ünyon Han, Galata
İstanbul

Telefon: 44 48 88

Telgraf: ÜNYON

(Folklor: 21)

GELECEK 176 NO. LU MART 1964 SAYIMIZ

KIBRIS ÖZEL SAYIMIZ

OLARAK HAZIRLANMAKTADIR

Kıbrıs Etnolojisi, etnografyası, folkloru ve halk edebiyatı hakkında bütün yazılara, belgelere ve resimlere sayfalarımız açıktır. Bu konuda çalışmalarınız varsa, dergimize gönderiniz. Çalışmaları olanlara duyurunuz. Yazılarınızı ve belgelerinizi Türk Kıbrıs Özel Sayımıza yetiştiriniz.

Yazılar en geç 20 Şubat 1964 tarihine kadar adresimize gönderilmelidir.

TÜRK FOLKLOR DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR

Yalnız en yüksek Faiz değil,
en ufak mevduatınıza da en
yüksek Faiz, en fazla kazanma
şansı.

Dünyada ve yurttan bütün
bankacılık hizmetleriniz için

TÜRK TİCARET BANKASI

YARIM ASIRLIK TECRÜBESİ İLE EMNİYETTEDİR

(Folklor: 22)

EMNİYET SANDIĞI

Bursa'da ve Erenköy'de itina ile yapılmış konforlu APARTMAN Daireleri ile ZENGİN PARA ikramiyeleri talihlilerini bekliyor.

EMNİYET SANDIĞI'nın

* Öğrenci hesaplarına TAHSİL

BOYUNCA YATILI OKUL ve

PARA İKRAMİYELERİ

* YUVA TASARRUFU HESABI

hakkında işlerimize izahat

isteyiniz.

(Folklor: 23)

(Basın- 1459 — 24)